

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

Γυναίκες στο aikido: αντιλήψεις, προσεγγίσεις, πρακτικές

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μενεγάκη Όλγα

Αθήνα, 2019

Τριμελής Επιτροπή
Βασιλική Καντζάρα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)
Αλεξάνδρα Χαλκιά, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
Παναγιώτα Γεωργοπούλου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Μενεγάκη, 2019

Allrightsreserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.
Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών της συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	7
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ-ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ	8
Κεφάλαιο Α. Θεωρητικό πλαίσιο	8
Α.1. Μεταδομισμός, εξουσία και φύλο	8
Α.2. Βιβλιογραφική επισκόπηση	10
Κεφάλαιο Β. Μεθοδολογικό πλαίσιο	12
Β.1. Επιλογή ερευνητικής μεθόδου	12
Β.2. Η ερευνητική διαδικασία	13
Β.2.1 Ερευνητικά ερωτήματα	13
Β.2.2. Οι τοποθεσίες διεξαγωγής της έρευνας, επιλογή δείγματος και μεθόδου συλλογής στοιχείων	14
Β.2.3. Τα προφίλ των συνεντευξιαζόμενων	17
Β.3 Ανάλυση και παρουσίαση των συμπερασμάτων	19
Κεφάλαιο Γ. Ιστορία και φιλοσοφία του aikido και η σύνδεσή του με τις υπό μελέτη χώρες.	19
Γ.1. Από το bujutsu στο budo	20
Γ.2. Το ξεκίνημα και η διάδοση του aikido στην Ελλάδα και την Ιταλία	21
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ	23
Κεφάλαιο Δ. Σχέσεις μεταξύ ασκούμενων, σχέσεις ασκούμενων -δασκάλων, κοινές θεματικές για τις υπό εξεταζόμενες χώρες	23
Δ.1. Υποκειμενικότητες, πρακτικές και λόγοι στις σχέσεις μεταξύ των ασκούμενων	23
Δ.1.1. Διόρθωση	24
Δ.1.2. Σωματική επαφή και σύγκρουση	25
Δ.2. Κοινωνική συμπεριφορά και φυσικά-σωματικά όρια	28
Κεφάλαιο Ε. Σχέσεις δασκάλων – ασκούμενων, σχέσεις μεταξύ δασκάλων, διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας	31
Ε.1. Φύλο και εκπαίδευση στο aikido	32
Ε.1.1. Ukemi	32
Ε.1.2 Γυναίκες και όπλα	33
Ε.2. Γυναικεία υποκείμενα και θέσεις εξουσίας	35
Κεφάλαιο Ζ. Aikido και εν δυνάμει αμφισβήτηση των έμφυλων κατασκευών	37
Ζ.1 Η μέθοδος μικτής εξάσκησης	37
Ζ.2. Γυναικείες ομάδες εξάσκησης	38
Επίλογος	39
Πηγές- Βιβλιογραφία	40
Παράρτημα	43

Πίνακες

Πίνακας 1. Η ηλικία των υποκειμένων σε σχέση με το φύλο τους	17
Πίνακας 2. Η μέθοδος εξάσκησης των υποκειμένων σε σχέση με το φύλο τους ..	17
Πίνακας 3. Η σχέση των υποκειμένων με το Aikido	17
Πίνακας 4. Χρόνια διδασκαλίας των υποκειμένων σε σχέση με το φύλο τους	18
Πίνακας 5. Χρόνος εξάσκησης των υποκειμένων σε σχέση με το φύλο τους	18
Πίνακας 6. Ο βαθμός ιεραρχίας των υποκειμένων σε σχέση με το φύλο τους	18

Περίληψη

Η διπλωματική εργασία αποσκοπεί στη διερεύνηση της διάστασης του φύλου στην εκπαίδευση των γυναικών σε μια σύγχρονη πολεμική τέχνη αναλύοντας τις εμπειρίες και τις τυχόν δυσκολίες που συναντούν, τόσο στην εκπαίδευσή τους ως μαθήτριες όσο και στην καριέρα τους ως δασκάλες.

Η μεθοδολογία της έρευνας περιλαμβάνει ένα βασικό μέρος βιβλιογραφικής αναζήτησης και θεωρητικής μελέτης, καθώς και ένα μέρος επιτόπιας διερεύνησης συγκεκριμένων ομάδων που ασκούνται στην τέχνη του aikido. Ειδικότερα, η εμπειρική έρευνα θα εστιάσει στον ευρωπαϊκό χώρο, πιο συγκεκριμένα στις χώρες της Ιταλίας και της Ελλάδας. Επίσης, η άντληση πληροφοριών κατά τη διεκπεραίωση της επιτόπιας έρευνας θα πραγματοποιηθεί ποιοτικά μέσω συμμετοχικής παρατήρησης και ημιδομημένων συνεντεύξεων. Η συλλογή του εμπειρικού υλικού στοχεύει στην πληρέστερη ανάλυση και κατανόηση της γυναικείας υποκειμενικότητας στο χώρο του aikido.

Λέξεις- κλειδιά: Aikido, γυναικεία εμπειρία, Ελλάδα, Βόρεια Ιταλία

Women in Aikido: perceptions, approaches and practices

Menegaki Olga

Abstract

The research attempts to examine the gender factor in women's training in aikido. By analyzing their experience in the field and the difficulties they might face as teachers and as practitioners.

The methodology of research is based on study of the literature and on ethnographic research of specific groups of aikido practitioners. More precisely it is going to focus in Greece and North Italy. The basic material is ethnographic observation and interviews.

Key words: Aikido, woman's experience, Greece , North Italy

Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα σχετικά με τη διάσταση του φύλου στην μοντέρνα Ιαπωνική πολεμική τέχνη το aikido ξεκίνησε μέσα σε μια προσπάθεια διασαφήνισης του πεδίου με το οποίο ασχολούμαι τα τελευταία επτά χρόνια. Το aikido έγινε ένα τόσο σημαντικό μέρος της ζωή μου, ώστε δύσκολα αναγνωρίζω και θυμάμαι τον εαυτό μου πριν έρθω σε επαφή με αυτό.

Η μελέτη αποσκοπεί στην προσέγγιση των εμπειριών των υποκειμένων ως ασκούμενων και ως δασκάλων, και συγκεκριμένα των Ελληνίδων και αυτών της Βόρειας Ιταλίας, στα χωρικά πλαίσια δηλαδή όπου διεξήχθη η επιτόπια έρευνα. Υποστηρίζουμε ότι ο χώρος του aikido από τη μία συμβάλλει στη διατήρηση των ήδη υπάρχοντων έμφυλων στερεοτύπων αλλά ταυτοχρόνως μπορεί να αποτελέσει πεδίο αμφισβήτησής τους.

Η θεματική των πολεμικών τεχνών είναι άγνωστη εν πολλοίς στην ελληνική βιβλιογραφία, ακόμη και υπό μορφής μεταφρασμένων ξενόγλωσσων εγχειριδίων. Οι μελέτες, επίσης, γύρω από τις γυναίκες και το aikido είναι ελάχιστες ως ανύπαρκτες, ειδικά αν το συγκρίνουμε με εκείνες που αφορούν το ευρύτερο πλαίσιο των σπορ. Η συγκεκριμένη μελέτη αποτελεί μια συμμετοχική, επιτόπια έρευνα στην Ελλάδα και τη Βόρεια Ιταλία.

Διατυπώνουμε δύο βασικά ερευνητικά ερωτήματα: Πώς συνδέεται το φύλο με την εκπαίδευση των υποκειμένων στο χώρο του aikido ως ασκούμενων αλλά και ως δασκάλων και κατά πόσο η τέχνη αυτή μπορεί να συμβάλλει στην αμφισβήτηση υπάρχοντων έμφυλων στερεοτύπων;

Ξεκινάμε περιγράφοντας το πρώτο μέρος της μελέτης, το οποίο διακρίνεται σε κεφάλαιο θεωρίας και στο μεθοδολογικό πλαίσιο, τον τρόπο δηλαδή με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η επιτόπια έρευνα. Στο πρώτο κεφάλαιο μελετάται η θεωρητική προοπτική που εφαρμόζει η έρευνα. Στο δεύτερο κεφάλαιο διατυπώνεται ολόκληρη η ερευνητική διαδικασία από την επιλογή μεθόδου προσέγγισης και δείγματος ως και τη διαδικασία ανάλυσης των αποτελεσμάτων, η οποία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του aikido τόσο της Βόρειας Ιταλίας όσο και της Ελλάδας. Παρατίθενται, επίσης, τα βασικά χαρακτηριστικά των ατόμων που συμμετέχουν στη μελέτη αυτή, των οποίων ο λόγος συγκεντρώνεται μέσα από δέκα εννέα συνεντεύξεις. Το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει τη φιλοσοφία και τα βασικά χαρακτηριστικά του aikido, καθώς και την εξέλιξή του στις υπό μελέτη χώρες. Τέλος, στο δεύτερο μέρος της μελέτης αναλύονται τα βασικά ερωτήματα που τέθηκαν στην έρευνα. Στόχος μας δεν είναι η παραγωγή μιας απόλυτης αλήθειας, παρά η παρουσίαση και ανάλυση της σύνθετης πραγματικότητας των συμμετεχόντων της έρευνας.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ-ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ

Κεφάλαιο Α. Θεωρητικό πλαίσιο

Εισαγόμαστε σε αυτή τη μελέτη παρουσιάζοντας αρχικά τα δύο βασικά εννοιολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήσαμε για τη διεξαγωγή αυτής της μελέτης, αυτά της εξουσίας και του φύλου, εντάσσοντας τα στα πλαίσια της σύγχρονης κοινωνικής θεωρίας. Στο πρώτο μέρος, λοιπόν αναλύονται οι εννοιολογικές κατηγορίες ως εργαλεία προσέγγισης της έρευνας. Στο δεύτερο μέρος του κεφαλαίου παρουσιάζεται η τοποθέτηση της μελέτης μας σε σχέση με την ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία για τις πολεμικές τέχνες γενικότερα και ειδικότερα για το aikido. Καταληκτικά αναφέρεται γιατί, κατά τη γνώμη μας, η εργασία αυτή συνιστά ένα νέο πεδίο διερεύνησης.

A.1. Μεταδομισμός, εξουσία και φύλο

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και μετά η μεταδομιστική θεωρία οδηγήθηκε στην απόρριψη της μοντέρνας τάσης για αναζήτηση καθολικών αληθειών. Υποστήριξε ότι η πολυπλοκότητα του κοινωνικού κόσμου, καθίσταται πέρα από την εξηγητική δύναμη μίας μόνο ολιστικής θεωρίας και ότι τέτοιες «σφαιρικές, ολοκληρωτικές θεωρίες» (Foucault, 1972, σελ. 40) εμποδίζουν την κοινωνική έρευνα με τις υπεραπλουστεύσεις τους ή ακόμη χειρότερα επίτηδες διαγράφουν τις ταυτότητες συγκεκριμένων ομάδων με την αποικιακή μορφή της επιστημονικής αυθεντίας τους (Denzin & Lincoln, 2008). Ο Bauman αναφέρει ότι «η ανθρωπότητα δεν συλλαμβάνεται στους κοινούς παρονομαστές- βυθίζεται και εξαφανίζεται εκεί» (2008, σελ. 144). Η θεωρία αυτή εστιάζει στην εξερεύνηση των διαφορών μεταξύ των ανθρώπων, εξετάζοντας και επιχειρώντας να αποδομήσει τους όρους με τους οποίους οι διαφορές αυτές θεμελιώνονται.

Μια πολύ βασική έννοια για τη θεωρία αλλά και για την έρευνα μας, η οποία επηρεάζει κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων και κατ' επέκταση και αυτή του φύλου, είναι αυτή της εξουσίας. Η θεματική αυτή απασχόλησε πολλούς στοχαστές του 20ου αιώνα και ανάμεσα τους και τον Michel Foucault. Στην εργογραφία του αναλύεται η δράση της εξουσίας στον ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνίας καθώς επίσης και η ικανότητα που αυτή διαθέτει να επηρεάζει και να μορφοποιεί τα σώματα με την καθίδρυση και παραγωγή κανόνων, χαρακτηριστικών και σχέσεων που δημιουργούν το ίδιο το υποκείμενο.

Η εξουσία δεν απορρέει μόνο από ένα άτομο ή θεσμό και δεν διαθέτει μόνο κατασταλτικό χαρακτήρα. Αντίθετα, αυτή δρα παραγωγικά διαπερνώντας όλο το κοινωνικό πλαίσιο και γίνεται ορατή μέσα στη συνθετότητα των δικτυακών σχέσεων

που διαμορφώνονται μεταξύ των υποκειμένων. Συγκεκριμένα, ο θεωρητικός αναφέρει ότι η εξουσία: «ενεργοποιεί σχέσεις ανάμεσα σε άτομα» (Foucault, 1991, σελ 88). Μέσω λοιπόν αυτού του ορισμού σχετικά με την εξουσία, βλέπουμε ότι αυτή γίνεται φανερή μέσω των σχέσεων των υποκειμένων και των κυρίαρχων λόγων που αυτά αρθρώνουν. Πολλές φορές τα ίδια τα υποκείμενα, συχνά και χωρίς να το κάνουν ενσυνείδητα, συμβάλλουν στην εδραίωση των λόγων, οι οποίοι συγκροτούν τη βάση των σχέσεων εξουσίας. Κι εμείς στην παρούσα μελέτη θα εξετάσουμε μέσα από ποιές πρακτικές τους, τα υποκείμενα συντελούν στην εδραίωση και διατήρηση των υφιστάμενων λόγων μέσα στο χώρο του aikido και με ποιές άλλες συμβάλλουν στη δημιουργία νέων.

Εν συνεχεία, για να δούμε πώς επιτυγχάνεται η φυσικοποίηση της έμφυλης ταυτότητας των υποκειμένων που ασκούνται σε αυτή την πολεμική τέχνη ή τη διδάσκουν αντλούμε από τρεις θεωρητικούς που ασχολήθηκαν με τα υπό μελέτη ζητήματα. Αρχικά, συναντούμε τη θεωρητικό Joan W. Scott σύμφωνα με την οποία το φύλο αποτελεί μια κοινωνική κατασκευή και σχετίζεται άμεσα με την εξουσία. Πιο αναλυτικά, αναφέρει ότι το φύλο νοείται ως κοινωνικό και δρα ως συνθετικός κρίκος μεταξύ των κοινωνικών σχέσεων, οι οποίες βασίζονται στις υπάρχουσες αντιλήψεις σχετικά με τις διαφορές των φύλων. Ως τέτοιος εμπεριέχει τέσσερα αλληλοεξαρτώμενα μεταξύ τους στοιχεία, όπου κανένα δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς την παρουσία του άλλου (Scott, 1986, σελ.1067-1068). Τα στοιχεία αυτά είναι: κοινωνικά σύμβολα που επικαλούνται πολλαπλές και συχνά συγκρουόμενες παραστάσεις όπως παραδείγματος χάρη αυτό της Εύας, καθώς και κανονιστικά πρότυπα που ερμηνεύουν το νόημα των συμβόλων και λαμβάνουν συνήθως τη μορφή διπολικής αντίθεσης. Ακόμη στοιχεία αποτελούν: το γεγονός ότι το φύλο κατασκευάζεται όχι μόνο μέσω των σχέσεων συγγένειας αλλά και αυτών της οικονομίας, της εκπαίδευσης και της πολιτικής και τέλος ότι εκφράζεται και μέσω της προσωπικής ταυτότητας. Ως δεύτερο σκέλος του ορισμού, στο οποίο σύμφωνα με την συγγραφέα πάνω βασίζεται η «θεωρητικοποίηση» του φύλου είναι ότι αυτό οράται ως ένας βασικός τρόπος για να δηλωθούν σχέσεις εξουσίας (Scott, 1986, σελ.1067-1068). Αφορμώμενοι από τον ορισμό της θεωρητικού προσπαθούμε να εξετάσουμε το πώς οι διαφορετικές πτυχές της εξάσκησης και διδασκαλίας του aikido σχετίζονται με ιδέες και αφηγήσεις σχετικά με τα δύο φύλα, παραδείγματος χάρη την αρρενωπότητα και τη θηλυκότητα. Επίσης, στόχος μας είναι να αναδείξουμε πώς ο παράγοντας του φύλου συνδέεται με τις υπάρχουσες σχέσεις εξουσίας στο υπό μελέτη πλαίσιο.

Ακόμη, αντλούμε από την εργογραφία της θεωρητικού Judith Butler. Σύμφωνα με εκείνη το φύλο προσεγγίζεται ως μία ρέουσα και ευμετάβλητη κοινωνική κατασκευή χωρίς έμφυτα αμετάβλητα χαρακτηριστικά. Πιο αναλυτικά, έννοιες όπως αυτή του «φυσικού» και του «μη φυσικού», στο πλαίσιο των έμφυλων ταυτοτήτων και σχέσεων, αμφισβητούνται μέσω της θεωρίας της σχετικά με την επιτελεστικότητα. Οποιαδήποτε πράξη, σκέψη ή επιθυμία δημιουργεί την ιδέα μιας μόνιμης έμφυλης ουσίας που παγιώνεται στο σώμα μέσω επαναλαμβανόμενων πρακτικών. Η έμφυλη ουσία, δηλαδή, δεν είναι παρά μια κατασκευή που

δημιουργείται και αποκρυσταλλώνεται μέσω συγκεκριμένων λόγων και πρακτικών (Butler, 1990, σελ. 177-178). Επομένως, η ιδέα μιας μόνιμης έμφυλης ταυτότητας του υποκειμένου είναι αποτέλεσμα δημόσιων και κοινωνικών πρακτικών λόγου σε συνδυασμό με ένα πλαίσιο πολιτισμικών κανόνων, που ρυθμίζουν τη σεξουαλική συμπεριφορά των υποκειμένων στα πλαίσια μιας καταναγκαστικής ετεροφυλοφιλίας.

Στη συνέχεια, η θεωρητικός υποστηρίζει ότι μη κομορμιστικές πρακτικές φύλου βοηθούν να αποκαλυφθεί ότι διαφορές μεταξύ των δύο φύλων, που πριν είχαν γίνει αντιληπτές ως φυσικά φτιαγμένες και αμετάβλητες, στην πραγματικότητα είναι πιο ευέλικτες από ότι κάποιος είχε φανταστεί: *«το περίεργο, το ασυνάρτητο, το οποίο πέφτει “απέξω”, μας προσφέρει ένα τρόπο κατανόησης του δεδομένης έμφυλης κατηγοριοποίησης του κόσμου μας, ως κατασκευασμένης, επομένως ως μίας που μπορεί να κατασκευαστεί διαφορετικά»* (Butler, 2008, σελ.149).

Συμφωνώντας με την Butler, ο Connell (1995) αντιλαμβάνεται κι αυτός με τη σειρά του το φύλο ως μία κοινωνικό-πολιτιστική κατασκευή, ως ένα συνεχές γίνεσθαι, παρότι αυτό μπορεί να βιώνεται ως κάτι το δεδομένο και σταθερό από τα υποκείμενα. Τονίζει ότι οι έμφυλες υποκειμενικότητες αναδύονται συνεχώς παρέχοντας εκ νέου τη δυνατότητα ανάσχεσης των υφιστάμενων σχέσεων εξουσίας.

Αντλώντας από τους προαναφερθέντες θεωρητικούς σε σχέση με τις έννοιες της εξουσίας και του φύλου, προσπαθούμε να αναδείξουμε τους τρόπους με τους οποίους δημιουργούνται οι γυναικείες υποκειμενικότητες στο χώρο του aikido τόσο ως ασκούμενες όσο και ως δασκάλες. Ποιές πρακτικές λόγου και συμπεριφορές τόσο κατά τη διάρκεια της εξάσκησης όσο και στο πλαίσιο της διοίκησης, συμβάλλουν στην διατήρηση των υπαρχόντων έμφυλων στερεοτύπων και ποιές πρακτικές τείνουν προς την αμφισβήτησή τους; Βασισμένοι στις παρουσιασμένες αυτές προσεγγίσεις, στην έρευνα επιχειρηματολογούμε ότι η εξάσκηση των γυναικών στο aikido ως μια μη “τυπική” έμφυλη πρακτική, εξαιτίας του τρόπου προπόνησης, που είναι “mixed-sex” και συνεργατική, είναι δυνατό να οδηγήσει τα υποκείμενα σε μια διαφορετική θέαση των έμφυλων σχέσεων. Πιο συγκεκριμένα, να συμβάλει στην ενδυνάμωσή τους, μέσω της αμφισβήτησης των κυρίαρχων έμφυλων στερεοτύπων, που παρουσιάζουν τις γυναίκες ως πιο αδύναμες σωματικά σε σχέση με το αντίθετο φύλο, εξαιτίας της αναπαραγωγικής τους φύσης (Jette & Rail, 2012).

A.2. Βιβλιογραφική επισκόπηση

Η θεματική της γυναικείας παρουσίας και συμμετοχής στο ευρύτερο πλαίσιο των πολεμικών τεχνών και ειδικότερα του aikido δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη, ωστόσο έχει απασχολήσει διαφορετικά πεδία έρευνας, όπως αυτά της ψυχολογίας και εθνογραφίας, της φιλοσοφίας και ειδικά αυτό του φεμινισμού. Μέσα από τη βιβλιογραφική μας έρευνα, παραδείγματος χάρη, ήρθαμε σε επαφή με μελέτες όπως αυτή της Katie Noad με τίτλο «Samurai of Gentle Power: An Exploration of Aikido in the Lives of Women Aikidoka» (1996), που αποτελεί μια φαινομενολογική

φεμινιστική προσέγγιση, η οποία εξετάζει τη γυναικεία εμπειρία μέσα στην εξάσκηση βασισμένη στις αφηγήσεις των γυναικών. Επίσης, ενδιαφέρουσα ήταν η μελέτη των Kevin Siah και Yeow Tan (2014), «Becoming an Aikidoka: Acculturation and Essentialism in the Practice of Aikido», που υποστηρίζει ότι η εξάσκηση στο aikido, δεν αποτελεί μόνο ένα τρόπο εκμάθησης τεχνικών αυτοάμυνας αλλά παράλληλα και ένα τρόπο αφομοίωσης της ιαπωνικής κουλτούρας και ταυτότητας.

Η παρούσα μελέτη, εστιάζει στη διαμόρφωση της γυναικείας υποκειμενικότητας στο πλαίσιο του aikido, νοώντας το τελευταίο ως ένα μη τυπικό σύστημα εκπαίδευσης. Η ερευνητική προσέγγιση που επιχειρείται εδώ συνιστά ένα νέο πεδίο έρευνας λόγω της ενασχόλησης της με τις ελληνικές και ιταλικές υποκειμενικότητες. Συνεπώς, αντλούμε έννοιες, επιχειρήματα και εννοιολογικά εργαλεία από μελέτες σχετικά με την εκπαίδευση και το φύλο που αφορούν στις διερευνώμενες χώρες, στην Ελλάδα και την Ιταλία. Παράλληλα αντλούμε και από έρευνες που σχετίζονται με τη γυναικεία παρουσία και τις πολεμικές τέχνες.

Αρχικά, θωρώντας το aikido ως μη τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα χρησιμοποιούμε τον ορισμό των Jeffs και Smith (1990) οι οποίοι θεωρούν ως μη τυπική μάθηση οποιαδήποτε οργανωμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα, εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, που απευθύνεται σε συγκεκριμένους εκπαιδευόμενους και έχει συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους. Επίσης ένα από τα χαρακτηριστικά αυτού του τύπου μάθησης είναι ότι σε μεγάλο βαθμό επηρεάζεται και από το πλαίσιο στο οποίο παρέχεται και γι' αυτό το πρόβλημα της εγκυρότητας των αποκτώμενων γνώσεων είναι ιδιαίτερα έντονο.

Στην συνέχεια έχοντας πλέον τοποθετήσει το aikido στα πλαίσια της εκπαίδευσης, μας ενδιαφέρει να διερευνήσουμε και τον παράγοντα του φύλου στις χώρες, τις οποίες μελετάμε. Ένα από τα ζητήματα που παρουσιάστηκαν μέσα από τις συζητήσεις με τα υποκείμενα της έρευνας είναι αυτό της πιθανής μειονεκτικής θέσης των γυναικών δασκάλων του aikido στα πλαίσια της ιεραρχίας του συστήματος. Για να στηρίξουμε τη θέση αυτή αντλούμε από την έρευνα των Δεληγιάννη και Ζιώγου (1997) που αφορά στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην περιφέρεια της Ηπείρου. Σύμφωνα με αυτή παρότι το επάγγελμα του εκπαιδευτικού κατατάσσεται στα «γυναικεία» επαγγέλματα λόγω του μεγάλου αριθμού γυναικών που το ασκούν, ωστόσο όσον αφορά στη διοικητική ιεραρχία του εκπαιδευτικού συστήματος αυτές αποτελούν μια «αποκλεισμένη πλειοψηφία». Εξού και ο τίτλος του άρθρου «οι γυναίκες διδάσκουν και οι άντρες διοικούν». Επισημαίνεται, μάλιστα ότι αυτού του τύπου ο αποκλεισμός εκτός από τις ίδιες τις εκπαιδευτικούς, επηρεάζει ταυτόχρονα και τις μαθήτριες που μη έχοντας αντίστοιχα πρότυπα, οδηγούνται στη συσχέτιση κυρίως του αντρικού φύλου με θέσεις εξουσίας (Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1997, σελ. 269).

Ακόμη, ένα από τα ζητήματα που αναδύθηκαν μέσα από τις αφηγήσεις των ερευνώμενων σχετικά με την εκπαίδευση των γυναικών στο aikido, ήταν κατά πόσο η επιλογή στη μαθητεία της τέχνης των όπλων επηρεάζεται από το φύλο. Το ζήτημα αυτό σχετικά με το κατά πόσο το φύλο επηρεάζει την επιλογή αντικειμένου σπουδών, το διαπραγματεύεται η Igene Biemmi αναφερόμενη στο ιταλικό εκπαιδευτικό

σύστημα, στο άρθρο της «Gender in school and culture: taking stock of education in Italy» (2015). Συγκεκριμένα, αναφέρει πως η αφήγηση που επικρατεί στην ιταλική πραγματικότητα, ότι το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας αποτελεί έναν από τους λίγους κοινωνικούς θεσμούς, όπου η ισότητα των φύλων έχει επιτευχθεί, είναι λανθασμένη και παραπλανητική. Ανισότητα μεταξύ των φύλων συνεχίζει να υπάρχει και γίνεται φανερή μέσα από την αποθάρρυνση των γυναικών να ασχοληθούν με τις θετικές επιστήμες, καθώς και όσον αφορά στο μαθησιακό υλικό (βιβλία), μέσα από σεξιστικά στερεότυπα, που αυτό μεταφέρει.

Εν ακολουθία, μελετώντας το κατά πόσο η εξάσκηση στο aikido, ως μικτή μέθοδος προπόνησης, μπορεί να συντελέσει στη δημιουργία νέων γυναικείων υποκειμενικοτήτων αντλούμε από την εργογραφία του Alex Channon. Για την υποστήριξη της θέσης αντλούμε από το άρθρο του «The Rules of Engagement: Negotiating Painful and “Intimate” Touch in Mixed-Sex Martial Arts» (2012), καθώς και από τη διδακτορική του εργασία με τίτλο «Way of the discourse: mixed-sex martial arts and the subversion of gender» (2013), καθώς και τα δύο αυτά του έργα εστιάζουν σε πολεμικές τέχνες, όπου η προπόνηση των δύο φύλων πραγματοποιείται από κοινού, αλλά δεν στερούνται την ανταγωνιστική φιλοσοφία όπως το aikido.

Τέλος, μια θεματική που απασχολεί τη συγκεκριμένη μελέτη είναι το κατά πόσο η ύπαρξη γυναικείων ομάδων εξάσκησης aikido, μπορεί να αποτελέσει μέσο ή όχι αμφισβήτησης των ήδη υπαρχόντων έμφυλων πρακτικών. Για την υποστήριξη της θέσης αντλούμε υλικό από τη φεμινιστική παράδοση, συγκεκριμένα τη θεωρία του υλικού φεμινισμού μέσα από το έργο των Castelnuovo και Guthrie «Feminism and the female body: Liberation the Amazon within» (1998).

Κεφάλαιο Β. Μεθοδολογικό πλαίσιο

Το κεφάλαιο αυτό αποτελείται από τρία μέρη. Αρχικά, θα παρουσιαστεί η μέθοδος έρευνας την οποία επιλέξαμε. Στην συνέχεια θα αναφερθούμε στη διαδικασία της επιτόπιας έρευνας, διατυπώνοντας τα ερευνητικά ερωτήματα καθώς και τις μεθόδους που ακολουθήσαμε προκειμένου να επιλέξουμε το δείγμα της έρευνας και να συλλέξουμε το απαιτούμενο υλικό και τέλος θα παρουσιάσουμε μέσω πινάκων τα στοιχεία των συνεντευξιαζόμενων. Στο τρίτο και τελευταίο μέρος θα γίνει αναφορά στους τρόπους με τους οποίους πραγματοποιήθηκε η ανάλυση καθώς και η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της μελέτης.

B.1. Επιλογή ερευνητικής μεθόδου

Ο κύριος στόχος της έρευνας είναι η αναζήτηση και ανάλυση της σχέσης μεταξύ φύλου και εκπαίδευσης των υποκειμένων στην πολεμική τέχνη του aikido τόσο ως ασκούμενων όσο και ως δασκάλων, στην Ελλάδα και τη Βόρεια Ιταλία.

Στην επιστήμη της κοινωνιολογίας συνήθως ο στόχος της έρευνας είναι και αυτός που καθορίζει τη μέθοδο που πρέπει να ακολουθηθεί (Strauss and Corbin,

1990, σελ.19). Συνήθως για τον έλεγχο μιας θεωρίας χρησιμοποιούνται ποσοτικές μέθοδοι έρευνας. Οι θεωρητικές υποθέσεις διατυπώνονται πριν από την έναρξη της έρευνας, και καθορίζουν τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για τον έλεγχό τους. (Κυριαζή, 2011, σελ 47). Σε αντίθεση με τις έρευνες που επικεντρώνονται στον έλεγχο της θεωρίας, αυτές που στοχεύουν στην ανάπτυξή της έχουν συνήθως ευέλικτη δομή, που επιτρέπει αλλαγές στα τιθέμενα ερωτήματα, στο δείγμα που χρησιμοποιείται καθώς και τέλος στον τρόπο της συλλογής των δεδομένων. Η ευελιξία στην ερευνητική διαδικασία κρίνεται απαραίτητη, καθώς η θεωρία δεν έχει μορφοποιηθεί πλήρως στην αρχή της έρευνας παρά διαμορφώνεται πάντα σε σχέση με τη συλλογή και την ανάλυση των στοιχείων. Γι' αυτό το λόγο η ανάπτυξη και η αποσαφήνιση της θεωρίας συνδέονται καλύτερα με την εφαρμογή της ποιοτικής μεθόδου, όπως παραδείγματος χάρη οι συνεντεύξεις βάθους και η συμμετοχική παρατήρηση (Κυριαζή, 2011, σελ 51). Για την παρούσα έρευνα ακολουθήσαμε την ποιοτική μέθοδο, καθώς ξεκινήσαμε με την συλλογή των δεδομένων και μετά μέσω της γενίκευσης των αποτελεσμάτων διαμορφώσαμε σταδιακά το θεωρητικό πλαίσιο.

B.2. Η ερευνητική διαδικασία

B.2.1 Ερευνητικά Ερωτήματα.

Μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για την επιστημονική μας έρευνα ήταν η αποσαφήνιση των στόχων της καθώς και της αναλυτικής διαδικασίας που έπρεπε να ακολουθήσουμε προκειμένου να δοθούν ικανοποιητικές απαντήσεις στα ερωτήματα που θέσαμε.

Πιο αναλυτικά βασικός μας στόχος ήταν να δούμε πώς συνδέεται το φύλο με την εκπαίδευση των υποκειμένων στην πολεμική τέχνη του aikido τόσο ως ασκούμενοι όσο και ως δάσκαλοι. Για την επίτευξή του θέσαμε τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα: Υπάρχει διαφοροποίηση στην αντιμετώπιση ανάλογα με το φύλο (1) κατά τη διάρκεια της εξάσκησης (2) στην πορεία των υποκειμένων ως δασκάλων; Αν ναι, τι μορφές παίρνει; Μπορεί η εξάσκηση στο aikido να οδηγήσει στη δημιουργία νέων γυναικείων υποκειμενοτήτων;

Η δομή των συνεντεύξεων ήταν θεματική, και εμπλουτίστηκε κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας με θέματα που δεν είχαν συζητηθεί προηγουμένως. Παραδείγματος χάρη ξανακοιτάζοντας τις ερωτήσεις σχετικά με τις έμφυλες πρακτικές που οδηγούν στη δημιουργία γυναικείων υποκειμενοτήτων, που συναινούν με τους ήδη υπάρχοντες λόγους περί φύλου, προσθέσαμε δύο ακόμη που δεν είχαμε σκεφτεί πριν, τη χρήση του Ukemi ως μέσο διαφοροποίησης μεταξύ των έμφυλων υποκειμένων καθώς και αυτή της επιλογής του μαθήματος των όπλων.

Στη συνέχεια όσον αφορά στις ερωτήσεις των συνεντεύξεων αυτές είχαν μορφοποιηθεί ώστε να αποτελούν θεματικές προς συζήτηση. Ως αποτέλεσμα τα υποκείμενα ήταν αυτά που επέλεγαν τι επιθυμούσαν να απαντήσουν και με ποιον

τρόπο. Εξαιτίας αυτής της ελευθερίας που δόθηκε στους συνεντευξιαζόμενους αναδύθηκαν ζητήματα που τους απασχολούσαν σχετικά με τη μελέτη που εμείς δεν είχαμε σκεφτεί πριν και στην πορεία τα προσθέσαμε στις επόμενες συνεντεύξεις που πραγματοποιήσαμε. Ένα τέτοιο θέμα, που έφεραν στο προσκήνιο τα ιταλικά υποκείμενα, ήταν η συμβολή των γυναικείων ομάδων εξάσκησης στην δημιουργία μιας νέας υποκειμενικότητας.

Οι περισσότεροι συνεντευξιαζόμενοι προσπάθησαν να ελέγξουν την πορεία των συνεντεύξεων. Πολλές φορές αποφάσιζαν αντί για εμάς, όσον αφορά στο τί υποτίθεται ότι είναι αυτό που θέλαμε να ακούσουμε. Σε τρεις περιπτώσεις μάλιστα τα υποκείμενα μας ρώτησαν αν είναι δυνατόν να τους δοθούν οι ερωτήσεις από πριν ώστε να προετοιμαστούν, αίτημα στο οποίο δεν ενδώσαμε.

Σχετικά με παρατηρήσεις μας που αφορούν στο φύλο των συνεντευζομένων, τέσσερεις από τους εννέα άντρες τόνισαν επαναλαμβανόμενα κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, ότι τα ερωτήματα, τους φάνηκαν δύσκολα προς απάντηση καθώς επρόκειτο για ζητήματα που δεν είχαν σκεφτεί πριν συστηματικά ή και καθόλου. Επίσης, προσέξαμε ότι τα γυναικεία υποκείμενα απαντούσαν με άνεση τις διάφορες θεματικές. Κατά την άποψή μας, τους άρεσε το γεγονός ότι τους δόθηκε η ευκαιρία να εκφράσουν τις απόψεις τους για ζητήματα που τις αφορούν άμεσα σε σχέση με το aikido.

Τέλος, σχετικά με τη διάρκεια των συνεντεύξεων αυτή κυμάνθηκε από σαράντα πέντε λεπτά (το λιγότερο) ως και δυο και μισή ώρες (το περισσότερο), όπου το μέσο όρο ήταν μια και μισή περίπου ώρες.

B. 2.2. Οι τοποθεσίες διεξαγωγής της έρευνας, επιλογή δείγματος και μεθόδου συλλογής στοιχείων.

Η επιτόπια έρευνα διεξήχθη στην Ελλάδα και την Ιταλία το 2018. Στην Ελλάδα συγκεκριμένα, στην περιφέρεια της Αττικής, όπου συγκριτικά με την υπόλοιπη χώρα το aikido είναι πιο ανεπτυγμένο, καθώς εκεί εδράζονται οι περισσότεροι χώροι εξάσκησης σε σχέση με την περιφέρεια της χώρας. Εκεί επισκεφτήκαμε συνολικά πέντε διαφορετικά μέρη εξάσκησης και συνομιλήσαμε συνολικά με εννέα άτομα, ασκούμενους/ες και δασκάλους/ες.

Στη συνέχεια, όσο αφορά στη χώρα της Ιταλίας και πιο συγκεκριμένα το Βόρειο μέρος της, αυτή επιλέχθηκε στα πλαίσια του προγράμματος ανταλλαγής φοιτητών Erasmus Plus. Αφορμή για την επιλογή αυτή αποτέλεσαν πληροφορίες που αποκτήσαμε σε προηγούμενή μας εργασία στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος, σχετικά με τη θεματική «γυναίκες και aikido». Πιο αναλυτικά, μια συνεντευξιαζόμενη, όταν ερωτήθηκε σε ποιά χώρα της Ευρώπης, από τις πολλές που είχε επισκεφθεί για να πραγματοποιήσει σεμινάρια aikido, θεωρεί ότι προπονούνται περισσότερες γυναίκες τόσο χαμηλόβαθμες όσο και υψηλόβαθμες, εκείνη άμεσα υπέδειξε τη Βόρεια Ιταλία ως το ιδανικότερο μέρος. Συγκεκριμένα, ανέφερε πως το γεγονός αυτό δεν σχετίζεται τόσο, κατά τη γνώμη της, με τη γυναικεία ιταλική ταυτότητα όσο με τον δάσκαλο, ο οποίος βρισκόταν εκεί. Έτσι η Akame τονίζει ότι: «

ότι είναι μια αντανάκλαση του Fujimoto Sensei ο οποίος ήταν εκεί. Θεωρώ δεν είναι μια αντανάκλαση των Ιταλίδων γυναικών, ότι δηλαδή κάνουν περισσότερο aikido, αλλά του δασκάλου τους εκεί». Έχοντας, επομένως, αυτό το σχόλιο κατά νου, αποφασίσαμε να πραγματοποιήσουμε μια τρίμηνη επιτόπια έρευνα σε μέρη της Βόρειας Ιταλίας, όπου βρίσκονται χώροι εκπαίδευσης (dojo¹), οι εκπρόσωποι των οποίων είχαν διδαχθεί ή είχαν δεχθεί σαφή επιρροή από τον συγκεκριμένο δάσκαλο (ο οποίος δεν είναι πλέον εν ζωή), ελπίζοντας ότι θα βρούμε αρκετές γυναίκες με τις οποίες θα μπορούσαμε να συνομιλήσουμε. Αρχικά, εγκατασταθήκαμε στην περιοχή του Τρέντο, όπου με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας, μέσω της συναναστροφής μας με τα μέλη του dojo, το οποίο επιλέξαμε ως κατάλληλο για την έρευνα εξαιτίας του μεγάλου ποσοστού γυναικών που ασκούσαν σε αυτό, ενημερωθήκαμε και για άλλα μέρη προπόνησης, με άτομα χρήσιμα για το σκοπό μας. Για τις ανάγκες της έρευνας, λοιπόν, ταξιδέψαμε περαιτέρω τόσο στο Μιλάνο και το Πέργαμο όσο και στο Μπολζάνο προκειμένου να συλλέξουμε το επιθυμητό υλικό.

Επιθυμώντας να αποκτήσουμε μια όσο πιο σφαιρική και ολοκληρωμένη ιδέα της γυναικείας εμπειρίας στα πλαίσια μιας ποιοτικής έρευνας, επιλέξαμε να συνδιαλλαγούμε με άτομα από διαφορετικά μέρη εξάσκησης, διαφορετικών ηλικιών από 19 έως 60. Όσον αφορά στην εμπειρία των συνεντευξιαζόμενων, θεωρήσαμε πιο χρήσιμο να μιλήσουμε με άτομα που έχουν εξασκηθεί αρκετό καιρό και ει δυνατόν σε διαφορετικά μέρη, έτσι ώστε οι εμπειρίες που μοιράστηκαν μαζί μας να διαθέτουν αυτού του είδους την εμπλουτισμένη γνώση. Συγκεκριμένα, επιλέξαμε γυναίκες και άντρες με βαθμό από 2ο kyu έως και 6ο dan², δασκάλους/ες και ασκούμενους/ες. Επίσης, συνομιλήσαμε με άτομα που εργάζονται καθώς και με φοιτήτριες/τες, έχοντας ως στόχο η διαφορά αυτή του status quo, να προσφέρει εναλλακτικές οπτικές για την έρευνα.

Ακόμη, χάρη στη συμμετοχική παρατήρηση την οποία πραγματοποιήσαμε στην Ιταλία για τουλάχιστον ένα μήνα πριν ξεκινήσουμε τις συνεντεύξεις, αλλά και καθόλη τη διάρκεια της παραμονής μας εκεί, μας δόθηκε η ευκαιρία να παρατηρήσουμε τα υποκείμενα της έρευνας μας, και ανάμεσα τους να επιλέξουμε τα πιο κατάλληλα άτομα για τις συνομιλίες μας, με βάση τα κριτήρια καταλληλότητας τα οποία ήδη έχουμε αναφέρει. Επίσης, μπορέσαμε να συλλέξουμε χρήσιμο υλικό παρατηρώντας εκτενέστερα τα άτομα και τη συμπεριφορά τους τόσο κατά τη διάρκεια της προπόνησης, όσο και τις συνομιλίες τους μέσα στο χώρο των γυναικείων αποδυτηρίων αλλά και γενικότερα σε κοινωνικές συναναστροφές, που αφορούσαν τις ομάδες άσκησης και στις οποίες πήραμε μέρος, όπως παραδείγματος χάρη κάποιο δείπνο ή βραδινή έξοδο για

1 Έτσι ονομάζουν οι Ιάπωνες κάθε χώρο όπου διδάσκονται πολεμικές τέχνες. Η πρώτη συλλαβή της λέξης, δηλαδή, το-do- στα ιαπωνικά σημαίνει δρόμος ή σύστημα πειθαρχίας ή και τέχνη. Dojo, δηλαδή είναι ένα μέρος όπου κάποιος ακολουθεί το δρόμο. Για τους Ιάπωνες ο χώρος δεν σήμαινε απαραίτητα κάποιο κτίριο, καθώς οι samurai προπονούσαν στο ύπαιθρο. Αλλά και η εξάσκηση του aikido συχνά ακόμη και σήμερα γίνεται στην ύπαιθρο. (Lowry, 2006, σελ. 31).

2 Οι βαθμοί στο aikido ξεκινούν συνήθως από το 6ο kyu και ως το 1ο kyu είναι οι άσπρες ζώνες. Από το 1ο dan έως το 9ο dan είναι οι μαύρες ζώνες. Ωστόσο, κάποιες οργανώσεις ξεκινούν από το 5ο kyu ή από το 7ο kyu.

ποτό. Όσον αφορά στην Ελλάδα, η μελέτη και παρατήρηση, καθώς και η επιλογή των καταλλήλων ατόμων για συνεντεύξεις, δεν αποτέλεσε ιδιαίτερη πρόκληση, καθώς όπως ήδη αναφέραμε, είχαμε από καιρό κοινωνικοποιηθεί στο συγκεκριμένο περιβάλλον.

Εν συνεχεία, εκτός της συμμετοχικής παρατήρησης αλλά και μέσω των συνεντεύξεων βάθους μας δόθηκε η δυνατότητα να μελετήσουμε τα υποκείμενα της έρευνάς μας για αρκετό χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια της ομιλίας τους. Το λεξιλόγιο που επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν, οι σιωπές τους (Λυδάκη, 2001, σελ. 214), η εναλλαγή των εκφράσεων του προσώπου τους, ακόμη και ο εκνευρισμός που φανέρωσαν πολλές φορές κατά τη διάρκεια της συζήτησης, μας βοήθησαν να αντιληφθούμε σαφέστερα τις αντιλήψεις και τις απόψεις τους πάνω στα θέματα τα οποία αναφέρθηκαν.

Ακόμη, κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε ορισμένες δυσκολίες οι οποίες παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνάς μας, όσον αφορά στον τρόπο επικοινωνίας μας με τα υπό μελέτη υποκείμενα στο εξωτερικό. Αρχικά, η έλλειψη επαρκούς γνώσης της ιταλικής γλώσσας μας οδήγησε στην απόφαση να πραγματοποιήσουμε τις συνεντεύξεις στην αγγλική, γεγονός που σήμαινε ότι για την επιλογή του δείγματος περιοριστήκαμε σε άτομα τα οποία ήταν ικανά κατά το μάλλον ή ήττον να την χρησιμοποιήσουν. Εκτός μίας εξαιρέσεως, όπου επιλέξαμε τη βοήθεια μεταφραστή (διαδικασία χρονοβόρα και χρηματικά επιβαρυντική), καθώς θεωρήσαμε το επιλεγμένο άτομο απαραίτητο για την εργασία μας, εξαιτίας της εμπειρίας του στο χώρο του aikido, τα υπόλοιπα άτομα επιλέχθηκαν, για εξοικονόμηση χρόνου και πόρων, και με βάση το κριτήριο της γλώσσας. Θεωρούμε ότι σε γενικές γραμμές, η επιλογή αυτή δεν στέρησε τη μελέτη μας από την ποικιλία την οποία προσπαθήσαμε να της προσδώσουμε. Τέλος, κάποια από τα άτομα με τα οποία συνομιλήσαμε, μπορούσαν μεν να εκφραστούν αλλά όχι με μεγάλη ευχέρεια δε, γεγονός που σε πολλά σημεία δημιούργησε παρανοήσεις ως προς το περιεχόμενο των λόγων τους, και μας ανάγκασε να ανατρέξουμε σε αυτά για διευκρινιστικές ερωτήσεις.

Καταληκτικά, τα άτομα που συμμετείχαν ενημερώθηκαν πλήρως σε σχέση με την έρευνα και υπέγραψαν μια φόρμα συγκατάθεσης (παράρτημα Α.1.) πριν ξεκινήσουν οι συνεντεύξεις, δεχόμενα να ηχογραφηθούν. Σε κάθε ένα άτομο υποσχθήκαμε εμπιστευτικότητα και τη δυνατότητα να αποσυρθούν από τη μελέτη οποιαδήποτε στιγμή. Λαμβάνοντας υπόψιν τον σχετικά μικρό πληθυσμό γυναικείων ασκούμενων από τους χώρους εξάσκησης από τους οποίους τις επιλέξαμε, εξηγήσαμε στους συνομιλητές μας ότι τα ονόματα των ατόμων κατά τη διάρκεια της ανάλυσης θα τροποποιηθούν. Εξαιτίας του ενδιαφέροντός μας και της εξοικείωσής μας με την Ιαπωνική κουλτούρα επιλέξαμε Ιαπωνικά ονόματα ως ψευδώνυμα.

B.2.3. Τα προφίλ των συνεντευξιζόμενων

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας πραγματοποιήθηκαν 19 συνεντεύξεις με δέκα υποκείμενα από την Ιταλία και εννέα από την Ελλάδα. Στο μέρος αυτό της μελέτης παραθέτουμε δημογραφικά στοιχεία των υποκειμένων της έρευνας, όπως παραδείγματος χάρη, η ηλικία τους καθώς και στοιχεία που αφορούν στην πορεία τους στο aikido τόσο ως ασκούμενοι/ες όσο και ως δάσκαλοι/ες.

Πίνακας 1. Η ηλικία των υποκειμένων σε σχέση με το φύλο τους

Ηλικία	Φύλο		Σύνολο
	Γυναίκες	Άντρες	
15-20	1	0	1
21-30	1	2	3
31-40	1	2	3
41-50	3	1	4
51-60	2	4	6
61-65	2	0	2
Σύνολο	10	9	19

Πίνακας 2. Η μέθοδος εξάσκησης των υποκειμένων σε σχέση με το φύλο τους

Τύπος Aikido	Φύλο		Σύνολο
	Γυναίκες	Άντρες	
Aikikai	9	8	17
Ki Aikido	1	1	2
Σύνολο	10	9	19

Αποτέλεσμα της μεθόδου της χιονοστιβάδας για την επιλογή των συνεντευξιζόμενων ήταν ότι οι περισσότεροι ακολουθούσαν το ίδιο σύστημα διδασκαλίας και εξάσκησης του aikido, αυτό που συνδέεται άμεσα διοικητικά με το Hombu Dojo της Ιαπωνίας, το Aikikai. Στην προσπάθεια μας να βρούμε υποκείμενα και εκτός του συγκεκριμένου συστήματος, στην Ιταλία ταξιδέψαμε μέχρι την πόλη της Περγάμου όπου και εντοπίσαμε τα δύο υποκείμενα που φαίνονται στον παραπάνω πίνακα.

Πίνακας 3. Η σχέση των υποκειμένων με το Aikido

Σχέση με Aikido	Φύλο		Σύνολο
	Γυναίκες	Άντρες	
Ασκούμενοι	6	5	11
Δάσκαλοι	4	4	8
Σύνολο	10	9	19

Πίνακας 4. Χρόνια διδασκαλίας των υποκειμένων σε σχέση με το φύλο τους

Έτη διδασκαλίας	Φύλο		Σύνολο
	Γυναίκες	Άντρες	
1-5	1	1	2
6-10	1	2	3
10-20	2	1	3
Σύνολο	4	4	8

Πίνακας 5. Χρόνος εξάσκησης των υποκειμένων σε σχέση με το φύλο τους

Έτη εξάσκησης	Φύλο		Σύνολο
	Γυναίκες	Άντρες	
1-5	1	3	4
6-10	3	2	5
11-15	1	0	1
16-20	1	0	1
21-25	2	0	2
Σύνολο	8	5	13

Όπως γίνεται φανερό από τον πίνακα που δηλώνει τις σχέσεις των υποκειμένων με το aikido, (Πίνακα 3), οι γυναίκες ασκούμενες ήταν έξι συνολικά. Στον παραπάνω πίνακα, προσθέσαμε και δύο από τις δασκάλους, οι οποίες ωστόσο παράλληλα ασκούνται συστηματικά και των οποίων ο διπλός ρόλος και η αντίστοιχη οπτική τους υπήρξαν ιδιαίτερα βοηθητικοί για την έρευνα.

Πίνακας 6. Ο βαθμός ιεραρχίας των υποκειμένων σε σχέση με το φύλο τους

Βαθμός	Φύλο		Σύνολο
	Γυναίκες	Άντρες	
2°Kyu	0	1	1
1°Kyu	3	0	3
1°Dan	1	3	4
2°Dan	2	1	3
3°Dan	1	2	3
4°Dan	1	0	1
5°Dan	0	1	1
6°Dan	2	1	3
Σύνολο	10	9	19

B.3 Ανάλυση και παρουσίαση των συμπερασμάτων

Μετά την καταγραφή αυτολεξεί όλων των συνεντεύξεων, συμπεριλαμβανομένων των σιωπών και των γέλιων, σειρά είχε η κατηγοριοποίησή τους με βάση συγκεκριμένες θεματικές. Η διαδικασία αυτή για εμάς αποδείχθηκε ιδιαίτερα δύσκολη και χρονοβόρα, καθώς έπρεπε να επιθεωρούμε ταυτόχρονα και τις δέκα εννέα συνεντεύξεις προκειμένου να βρούμε κοινά στοιχεία μεταξύ όλων των αφηγήσεων των υποκειμένων.

Μόλις εντοπίσαμε κάποια κοινά στοιχεία στο υπό επεξεργασία υλικό, ομαδοποιήσαμε όλες τις απαντήσεις ανάλογα. Έτσι στην ανάλυση ασχολούμαστε αρχικά με ζητήματα που αφορούν στη σχέση μεταξύ των ασκούμενων κατά τη διάρκεια της εξάσκησης, ύστερα αυτά που αφορούν στη σχέση μεταξύ δασκάλων και μαθητών και τέλος σε αυτά που αφορούν στη σχέση των δασκάλων, ως μέλη μιας ευρύτερης οργάνωσης. Επιπλέον η ομαδοποίηση των θεμάτων έγινε με βάση τη σύγκριση μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, παρουσιάζοντας σε σχέση με την πρώτη ομαδοποίηση, αρχικά τα ζητήματα που συναντήσαμε από κοινού μέσα από τις αφηγήσεις τόσο των ιταλικών όσο και των ελληνικών υποκειμένων, και στη συνέχεια εκείνα που διέφεραν ανάλογα με την υπό εξέταση χώρα.

Καταληκτικά, με στόχο την αποφυγή του κινδύνου να ερμηνεύσουμε το υλικό με τρόπους όμοιους με εκείνους που χρησιμοποιούνται στο γύρω οικείο μας περιβάλλον ως ερευνητές, κατά τη διάρκεια της ανάλυσης ξεχωρίζουμε μεταξύ ημικής και ητικής προσέγγισης. Η πρώτη αφορά σε νοήματα και σημασίες που αποδίδουν στα γεγονότα τα υποκείμενα μιας συγκεκριμένης ομάδας ενώ η δεύτερη σε αυτά που εμφανίζονται σε όλες τις κοινωνίες (Λυδάκη, 2001, σελ. 131). Έτσι κάθε κεφάλαιο περιλαμβάνει την ημική αφήγηση των υποκειμένων, που ακολουθείται από μια ητική ανάλυση.

Τέλος, σε σχέση με την αμερόληπτη στάση που πρέπει να διατηρεί κάποιος ως ερευνητής όσον αφορά στην παρουσίαση και ανάλυση του ερευνητικού υλικού, στην υπό μελέτη έρευνα προσπαθήσαμε να διατηρήσουμε μια τέτοια στάση. Επιχειρήσαμε, δηλαδή, να παρουσιάσουμε όλες τις απόψεις των υποκειμένων, ανεξάρτητα από τις προσωπικές μας προτιμήσεις.

Κεφάλαιο Γ. Ιστορία και φιλοσοφία του aikido και η σύνδεσή του με τις υπό μελέτη χώρες.

Στο μέρος αυτό της εργασίας θα τοποθετήσουμε, αρχικά, το aikido στο ιστορικό του πλαίσιο κάνοντας ταυτόχρονα αναφορά στις φιλοσοφικές του καταβολές και παρουσιάζοντας τα χαρακτηριστικά που το καθιστούν μοναδικό στο χώρο των πολεμικών τεχνών. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε σύντομα στην ανάπτυξή του στις χώρες που εξετάζουμε.

Γ.1. Από το bujutsu στο budo

Το aikido είναι μια πολεμική τέχνη, που δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε τον 20ο αιώνα στην Ιαπωνία από τον Morihei Ueshiba (1883- 1969). Στόχος της είναι η ανάπτυξη και βελτίωση του χαρακτήρα του ατόμου μέσα από τη συνεχή άσκηση, καθώς και η αυτοπροστασία του μέσα από την εκμάθηση (άοπλων και ένοπλων) τεχνικών αυτοάμυνας, που προστατεύουν τόσο τον αμυνόμενο όσο και τον επιτιθέμενο. Πρόκειται για μια πολεμική τέχνη με καθαρά αμυντικό, μη ανταγωνιστικό και μη βίαιο χαρακτήρα γι' αυτό και ονομάστηκε ως «τέχνη της ειρήνης» από το δημιουργό της (Stevens, 2002, σελ. 3). Η εξάσκηση είναι συνεργατική, καθώς αυτός που επιτίθεται (uke) προσφέρει το σώμα του χωρίς αντίσταση, για να μπορέσει να εξασκηθεί αυτός που αμύνεται (nage).

Για να γίνει κατανοητή η φιλοσοφία του aikido είναι απαραίτητη μια σύντομη ιστορική αναδρομή όσον αφορά στην εξέλιξη των ιαπωνικών πολεμικών τεχνών ανά τους αιώνες. Πιο συγκεκριμένα μέχρι και τον 17ο αιώνα, οι ιαπωνικές πολεμικές τέχνες αναπτύχθηκαν και κωδικοποιήθηκαν από πολεμιστές, οι οποίοι τις χρησιμοποιούσαν για να προστατεύσουν την ομάδα/κάστα στην οποία ανήκαν και να προωθήσουν τα συμφέροντα και τους σκοπούς της. Οι τέχνες αυτές ονομάστηκαν bujutsu. Από τη χρονική, όμως, περίοδο Endo (1603- 1868), που αποτελεί την πρώτη περίοδο επικράτησης μιας σχετικής ειρήνης στην ιστορία της Ιαπωνίας, οι bushi³ μην έχοντας πολεμική δραστηριότητα, ανέλαβαν τη σοβαρή ενασχόληση να μεταμορφώσουν τις υπάρχουσες πολεμικές τέχνες από μεθόδους αυτοπροστασίας, σε μεθόδους προσωπικής εξέλιξης. Έτσι δημιουργήθηκαν οι τέχνες budo, οι οποίες ήταν πολεμικές τέχνες που ως προτεραιότητά τους δεν είχαν τόσο την απόκτηση μαχητικής ικανότητας, όσο την αυτογνωσία και την αυτοβελτίωση (Πετρόπουλος, 2003, σελ. 11- 17). Ύστερα την περίοδο Meiji (1868- 1912), οι ιαπωνικές πολεμικές τέχνες εισέρχονται στη σύγχρονη εποχή, μετά το διάταγμα του 1876 σύμφωνα με το οποίο οι πολεμιστές δεν μπορούν πλέον να κουβαλούν σπαθί. Το διάταγμα αυτό σημαίνει πρακτικά την κατάργηση της τάξης των πολεμιστών και την κατάρρευση του φεουδαρχικού συστήματος, που αυτοί συντηρούσαν.

Το aikido, λοιπόν, ως μια σύγχρονη πολεμική τέχνη κατέχεται από το πνεύμα του budo. Μέσα, δηλαδή, από την εκμάθηση τεχνικών αυτοπροστασίας, το άτομο ουσιαστικά ακολουθεί ένα δρόμο όπου στόχος είναι η πειθαρχία, η αρμονία με το περιβάλλον του, η αυτοβελτίωση του και όχι η εκμάθηση μεθόδων που στοχεύουν στο θάνατο του αντιπάλου.

Σχετικά με τις καταβολές του, ο ιδρυτής του, Morihei Ueshiba, πριν δημιουργήσει το aikido είχε εξασκηθεί ήδη σε αρκετές υπάρχουσες πολεμικές τέχνες. Αρχικά, όσον αφορά στην τεχνική βάση του aikido, αυτή είναι

3 Αριστοκράτες πολεμιστές της προφεουδαρχικής και της φεουδαρχικής Ιαπωνίας από τον 9ο έως τον 19ο αιώνα. Υπήρχαν πολεμιστές διαφόρων βαθμών ανάλογα με τις πολεμικές τους ικανότητες καθώς και την εύνοια που έδειχνε προς αυτούς ο στρατιωτικός τους ηγέτης. (Πετρόπουλος, 2003, σελ. 11). Διέφεραν από τους samurai-πολεμιστές λόγω της αριστοκρατικής τους καταγωγής.

επηρεασμένη από τις τεχνικές μια μορφής jiujitsu⁴. Οι τεχνικές αυτές είχαν ως βάση τους μία κομφουκιανή παράδοση με την ονομασία « Αικι-ιν-γιο-χο», που σε ελεύθερη μετάφραση θα μπορούσε να αποδοθεί ως «*μέθοδος της αρμονίας του πνεύματος, βασισμένη στο γιν και το γιαν*» (Μηλιαρέσης, 2003, σελ. 128). Είναι εμφανής η επιρροή και της ίδιας, ακόμη, της ονομασίας του «aikido» από τις συγκεκριμένες τεχνικές. Επίσης, όσον αφορά στη διδασκαλία των όπλων του aikido (jo⁵ και bokken⁶) που δημιούργησε ο Ueshiba, αυτή έχει επιρροές από τη Daitoryu (20ος αιώνας) και την Kashima Shinto-ryu (16ος αιώνας), σχολές ένοπλης εκπαίδευσης στις οποίες μαθήτευσε και ο ίδιος.

Η φιλοσοφία του aikido, ακόμη, που μιλά για την άσκηση ως διαδικασία βελτίωσης, την εναρμόνιση του ανθρώπου με τη φύση, την αγάπη προς όλους τους ανθρώπους (Μηλιαρέσης, 2003, σελ. 150) είναι επηρεασμένη από τις αρχές του βουδισμού και του κομφουκιανισμού. Πρόκειται για δύο θρησκευτικά συστήματα, όπου μια από τις βασικές τους έννοιες είναι αυτή της αρμονίας είτε σε σχέση με την κοινωνία είτε σε σχέση με τη φύση.

Ο μοναδικός αυτός συνδυασμός των ένοπλων και άοπλων τεχνικών μαζί με την προαναφερθείσα φιλοσοφία γεννά την πολεμική τέχνη του aikido. Μια τέχνη, που σε αντίθεση με τις υπόλοιπες πολεμικές τέχνες της Ιαπωνίας, όπως το judo, το karate ή το kendo, δεν θεωρείται ανταγωνιστικό άθλημα και απορρίπτει κάθε μορφή διαγωνισμού ή πρωταθλήματος καθώς και το διαχωρισμό με βάση το βάρος, την ταξινόμηση με βάση τον αριθμό των νικών και τη βράβευση των πρωταθλητών (Ueshiba, 1995, σελ. 28). Άντρες και γυναίκες όλων των ηλικιών και των μεγεθών προπονούνται μαζί με στόχο την άσκηση και την καλλιέργεια του πνεύματός τους. Δεν υπάρχει νικητής ή χαμένος. *«Με το που αρχίσεις να ασχολείσαι με τα 'καλά' και τα 'κακά' των συντρόφων σου, δημιουργείς ένα άνοιγμα στην καρδιά σου για να εισέλθει η κακεντρέχεια. Το να δοκιμάζεις, να ανταγωνίζεσαι και να κριτικάρεις άλλους, σε αποδυναμώνει και σε νικά»* (John Stevens, 2002, σελ. 48).

Γ.2. Το ξεκίνημα και η διάδοση του aikido στην Ελλάδα και την Ιταλία

Η υπό μελέτη πολεμική τέχνη πρωτοεμφανίστηκε σε διαφορετικές χρονικές περιόδους στις δύο χώρες και ακολούθησε διαφορετικά μονοπάτια. Ο ιδρυτής του aikido, Morihei Ueshiba, επιθυμώντας την εξάπλωση της τέχνης του πέρα από το όρια της Ιαπωνίας έστειλε μαθητές του κατά τη δεκαετία του 1950 στη Γαλλία, τη Χαβάη και τη Νέα Υόρκη. Τη δεκαετία του 1960 σειρά είχαν η Αγγλία, η Ιταλία, η Βραζιλία, η Αυστραλία και οι χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας (Ueshiba,

4 Ιαπωνική πολεμική τέχνη, που περιλαμβάνει άοπλες τεχνικές ακινητοποίησης. Δημιουργήθηκε από τους samurai στην φεουδαρχική Ιαπωνία.

5 Το jo είναι ένα ξύλινο ραβδί. Μέσα από την εξάσκηση του jo οι ασκούμενοι του στο aikido προπονούνται στην διατήρηση της σωστής απόστασης μεταξύ επιτιθέμενου και επιτιθέντος και στην βελτίωση του συγχρονισμού τους.

6 Το bokken είναι το ξύλινο σπαθί. Χρησιμοποιείται κι αυτό στην εξάσκηση του aikido.

1995, σελ. 153). Έτσι η ευρύτερα αποδεχτή εκδοχή για την πρώτη επαφή της Ιταλίας με το aikido αποτελεί η έλευση του Δασκάλου Hiroshi Tada από το Hombu Dojo της Ιαπωνίας τον Οκτώβριο του 1964. Αρχικά συνεργάστηκε με τον Kanamukai Sensei, ο οποίος βρισκόταν στην Ρώμη από το Φεβρουάριο του ίδιου έτους, για την ανάπτυξη του aikido στην Ιταλία ερχόμενος σε επαφή και συνεργασία με δασκάλους διαφορετικών πολεμικών τεχνών, όπως το judo . Στη συνέχεια προχώρησε στην ίδρυση του «κεντρικού dojo» στη Ρώμη το 1966, μέρος αφιερωμένο στην αποκλειστική διδασκαλία του aikido. Αργότερα, τη δεκαετία του 1970 δημιουργεί το «Ίδρυμα για τη παραδοσιακή κουλτούρα της Ιαπωνίας- το Aikikai της Ιταλίας» στο οποίο λαμβάνει ηγετική θέση. Η οργάνωση αυτή του Aikikai βοήθησε στην εξάπλωση της τέχνης σε ολόκληρη τη χώρα μέσα στις επόμενες δεκαετίες με την διεξαγωγή σεμιναρίων εκπαίδευσης καθώς και ειδικών μαθημάτων για τους κατόχους υψηλών βαθμών (μαύρες ζώνες). Το 1973 ο Tada επιστρέφει στην Ιαπωνία, ωστόσο από τότε μέχρι και σήμερα διοργανώνει ετήσια καλοκαιρινά σεμινάρια σε διάφορα μέρη της Ιταλίας παρέχοντας τεχνική κατάρτιση στα dojo που ανήκουν στην οργάνωση του Aikikai της Ιταλίας (<http://aikidojournal.com/2011/08/27/history-of-aikido-in-italy/>).

Κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε ότι στις επόμενες δεκαετίες μετά την ίδρυση του Aikikai της Ιταλίας, δημιουργήθηκαν στη χώρα και άλλες οργανώσεις aikido που είναι ανεξάρτητες από αυτή, που όμως με τη σειρά τους συνέβαλλαν στην ανάπτυξη και διάδοση της τέχνης στην Ιταλία. Μια είναι η «Lega Italiana d'Aikido» (LIA), που ιδρύθηκε το 1983 και αποτελεί μέρος της Ευρωπαϊκής Οργάνωσης Aikido, η οποία υποστηρίζεται από τον Tamura Sensei, μαθητή του ιδρυτή, που στάλθηκε στη Γαλλία για τη διάδοση της τέχνης. Υπάρχει ακόμη και η οργάνωση «Unione Italiana Aikido» που αρχικά ιδρύθηκε από τον Paolo Corallini ως ανεξάρτητη οργάνωση, που στην πορεία όμως σύναψε σχέσεις με την κεντρική οργάνωση Aikikai Hombu της Ιαπωνίας (<http://aikidojournal.com/2011/08/27/history-of-aikido-in-italy/>).

Πιο αναλυτικά, κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας που πραγματοποιήσαμε στη Β. Ιταλία, ανακαλύψαμε μια δημογραφική μελέτη για την ύπαρξη των διαφορετικών οργανώσεων του aikido στη χώρα. Αυτή πραγματοποιήθηκε το 2008 και βασίστηκε σε στοιχεία που συγκέντρωσε από τα επίσημα site των διάφορων οργανώσεων επιχειρώντας να συγκρίνει την επικράτηση τους ανά περιοχή της χώρας ξεχωριστά, ανάλογα με τον αριθμό των dojos που τους ανήκουν. Στη μελέτη έλαβαν μέρος 19 διαφορετικές οργανώσεις στις οποίες άνηκαν συνολικά 549 dojos. Ερμηνεύοντας τα αποτελέσματα η έρευνα ανέδειξε ότι οι πιο διαδεδομένες οργανώσεις στο σύνολο της χώρας είναι το Aikikai της Ιταλίας (209 Dojo, το 37,66% του συνόλου) ακολουθούμενη από αυτή του Christian Tissier (67 Dojo, 12,07% επί του συνόλου) και τέλος την οργάνωση Shin Shin Toitsu Do, η οποία ανήκει στην παράδοση του Ki Aikido (52 Dojo, 9,37% επί του συνόλου) (<http://aikime.blogspot.com/p/download.html>).

Σε σύγκριση με τη μακρά ιστορία των 60 περίπου ετών του aikido στην Ιταλία και την ευρεία διάδοση του σε ολόκληρη τη χώρα, το aikido στην χώρα

μας αναπτύχθηκε σχετικά πρόσφατα και δεν διεκδικεί την αντίστοιχη επιρροή. Για πρώτη φορά το aikido διδάχθηκε ως πολεμική τέχνη στην Ελλάδα, τη δεκαετία του 1980, από τον Κώστα Πολίτη, στα πλαίσια των δραστηριοτήτων που διοργάνωνε το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (<http://athensaikidosociety.gr/en/intruduction-/2>). Επίσης, η τέχνη είναι κυρίως διαδεδομένη στην πρωτεύουσα όπου και εδράζονται τα περισσότερα μέρη εξάσκησης, καθώς και οι έξι διαφορετικές ομοσπονδίες, που είναι άμεσα αναγνωρισμένες από το Aikikai Hombu, την κεντρική οργάνωση της τέχνης στην Ιαπωνία (<http://www.budogreece.gr/2016/09/aikido.html>). Καταληκτικά, πέρα από τα διάφορα dojos που υπάρχουν στην Αθήνα, στη διάδοση του aikido έχουν συμβάλει ενεργά και Ιδρύματα της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας, όπως το Μετσόβιο Πολυτεχνείο που αναφέραμε προηγουμένως, το Εθνικό Καποδιστριακό και αλλά και το Πάντειο Πανεπιστήμιο.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

Κεφάλαιο Δ. Σχέσεις μεταξύ ασκούμενων, σχέσεις ασκούμενων -δασκάλων, κοινές θεματικές για της υπό εξεταζόμενες χώρες

Στο σημείο αυτό της εργασίας πραγματοποιείται διάλογος μεταξύ των συνομιλητών μας και της δικής μας ανάλυσης. Θα παρουσιαστούν εκτενώς οι αφηγήσεις των υποκειμένων και από τις δύο χώρες, οι οποίες συγκλίνουν όσον αφορά συγκεκριμένες θεματικές.

Δ.1. Υποκειμενικότητες, πρακτικές και λόγοι στις σχέσεις μεταξύ των ασκούμενων

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστούν, αρχικά πρακτικές και συμπεριφορές μεταξύ των δύο φύλων κατά τη διάρκεια της προπόνησης οι οποίες εντοπίστηκαν μέσα στις αφηγήσεις τόσο των υποκειμένων της Ελλάδας όσο και αυτών της Ιταλίας. Στόχος είναι μελετώντας τις αφηγήσεις των υποκειμένων, να εξετάσουμε τί είδους έμφυλες ταυτότητες και έμφυλα στερεότυπα αναδύονται μέσα από τη συσχέτιση των δύο φύλων στην προπόνηση του aikido καθώς και μέσα από τους λόγους των ίδιων των υποκειμένων. Οι πρακτικές που παρουσιάζονται σ' αυτό το σημείο είναι αυτή της διόρθωσης καθώς και αυτή της άσχημης σωματικής μεταχείρισης.

Δ.1.1. Διόρθωση.

Μια πρώτη πρακτική που αναφέρθηκε από τα υποκείμενα, μέσα από τις συζητήσεις μας, ήταν αυτή της επέμβασης κατά την προπόνηση, με στόχο τη διόρθωση. Κατά τη διάρκεια της έρευνας αρκετές γυναίκες ανέφεραν ότι στην εξάσκηση, διορθώνονται συχνά από άντρες και μάλιστα, από άντρες που βρίσκονται χαμηλότερα στην ιεραρχία από εκείνες. Στη συνέχεια οι άντρες που ερωτήθηκαν σχετικά με αυτή την πρακτική, την επιβεβαίωσαν ως μέρος και της δικής τους εμπειρίας κατά την εξάσκηση.

Πιο αναλυτικά, η Asako μιλά για την προσωπική της εμπειρία, και παραδέχεται ότι τέτοιου είδους συμπεριφορές, την οδήγησαν συχνά να σκεφτεί την παραίτηση ως πιθανή λύση:

Το πιο έντονο πρόβλημα είναι ότι οι άντρες διορθώνουν. Γυναίκα δεν με έχει διορθώσει ποτέ μέχρι τώρα, εκτός από την δασκάλα μου. Οι άντρες κατακόρον, ακόμη και αυτοί που είμαστε πιο φιλικά μαζί, που έχουμε πολύ καλή σχέση και αυτοί, ακόμη, θα προσπαθήσουν να διορθώσουν. Και οι νεότεροι, που εσύ μπορεί να έχεις κάνει 5 χρόνια, αυτός 1 και να σου πει «έλα πιο εδώ, γιατί δεν χωράω να πέσω» μέχρι «όχι από εδώ, από εκεί»

Μάλιστα, προσφέρει επιχειρήματα, γιατί κατά την άποψή της υπάρχει αυτή η πρακτική μέσα στην εξάσκηση:

Σίγουρα τους έχουν μεγαλώσει έτσι και οι γυναίκες έχουμε μεγαλώσει με την ιδέα ότι εμείς δεν είμαστε για τέτοια πράγματα, είμαστε για σπίτι, οικογένεια, νοικοκυριό, τέτοια. Ναι, σίγουρα, μέχρι και τα παιχνίδια είναι φτιαγμένα έτσι. Αλλά νομίζω ως ένα βαθμό είναι και στο DNA μας λίγο, να είμαστε πιο δεκτικές και οι άλλοι να είναι πιο επιβλητικοί. Και αν μέσα στην προπόνηση ειδικά, αλλά και στην καθημερινότητα, αν κάποιος αφήσει ένα κενό, μια αμφιβολία ότι «α δεν το ξέρει», κάποιος βίαια προσπαθεί να το καλύψει αυτό το κενό. Δηλαδή, «να σου δείξω εγώ, έτσι γίνεται». Στο aikido έχει αυτή την εξέλιξη, αν δουν κάποια να έχει αμφιβολία για το πώς θα κάνει μια τεχνική, αμέσως αρχίζει η διδασκαλία.

Στη συνέχεια, η Haruhi αναφέρεται στην ίδια αντιμετώπιση, παραδεχόμενη ότι η διόρθωση από χαμηλότερους στην ιεραρχία άντρες είναι κάτι που της συμβαίνει, χωρίς να την επηρεάζει ιδιαίτερα αρνητικά στην εξάσκησή της. Θεωρεί, ωστόσο ότι παρότι εκείνη δεν το αντιμετωπίζει ως πρόβλημα αυτό δεν ισχύει για τις υπόλοιπες ασκούμενες:

Η διόρθωση είναι κάτι που γίνεται κατακόρον. Και νομίζω ότι μεγαλύτερο πρόβλημα αντιμετωπίζουν κοπέλες που έχουν Dan, εγώ εντάξει πάει στο διάολο, δεν έχω και κανένα τρομερό βαθμό, μια κοπελίτσα, όμως, που είναι μικρότερη από μένα και έχει Dan πραγματικά πρέπει να έχει τρελό πρόβλημα.

Η Hisae αναγνωρίζει ότι οι άντρες διορθώνουν πιο υψηλόβαθμες γυναίκες από τους ίδιους, πολλές φορές και τη δασκάλα τους ακόμη και δέχεται ότι είναι ένα ζήτημα που οφείλει να διορθωθεί, ωστόσο, δεν θεωρεί ότι πρόκειται για άنيση αντιμετώπιση: «Αυτό που θέλουν επειδή αγχώνονται είναι να το μάθουν σωστά, να μην κάνουν κάποιο λάθος. Αυτούς δεν τους ενδιαφέρει για τη δασκάλα, τους ενδιαφέρει για τον εαυτό τους. Οπότε αν το εκλάβεις ως έλλειψη σεβασμού, την έχεις βάψει. Πρέπει να το εκλάβεις εκείνη τη στιγμή ότι αυτός φοβάται μην μάθει κάποιο λάθος». Η Matsuko

περιγράφει τη δική της εμπειρία όπου οι διορθώσεις γίνονται όχι μόνο με λεκτικό τρόπο: «Μου λένε κίνησε το πόδι σου μπροστά' και με χτυπούν στο πόδι ή με αρπάζουν από τον ώμο. Αυτού του είδους οι κινήσεις και διορθώσεις δεν είναι αποδεκτές για μένα. Και καμιά φορά συμβαίνουν». Στις παραπάνω αφηγήσεις των γυναικών, ο Yuuto προσθέτει την δική του οπτική: «Στην αρχή σε πολλά dojos αντιμετωπίζονται ως παιδάκια, που θέλουν εκπαίδευση. Επειδή υστερούν λίγο και στη μυϊκή δύναμη, σε σχέση με κάποιους άντρες, οι άντρες προσπαθούν να πάρουν ένα ρόλο εκπαιδευτή. Όλοι οι άντρες. Αυτό είναι λάθος. Εκπαιδευτής σε ένα dojo είναι μόνο ο δάσκαλος».

Καταληκτικά, ο Asahi παραδέχεται ότι η διόρθωση των γυναικών αποτελεί μια συνήθη τακτική, ωστόσο προσθέτει ότι δεν αφορά μόνο στο χώρο του aikido, αλλά είναι κάτι που κατά τη γνώμη του συμβαίνει σε ολόκληρη την κοινωνία: «Το πιο σαφές είναι αυτό, ότι οι άντρες διδάσκουν τις γυναίκες στο μάθημα. Αλλά αν το δεις από μεγαλύτερη οπτική γωνία, το aikido δεν είναι καθόλου διαφορετικό από την κοινωνία που είναι μέρος το dojo».

Με βάση τις παραπάνω αφηγήσεις μπορούμε να συμπεράνουμε ότι και τα δύο φύλα συνειδητοποιούν ότι υπάρχει άνιση αντιμετώπιση προς το μέρος των γυναικών. Τα αντρικά υποκείμενα συναινούν, ωστόσο μέσω των λόγων τους, τοποθετούν τους εαυτούς τους εκτός της πρακτικής αυτής, αναφερόμενοι στον υπόλοιπο αντρικό ασκούμενο πληθυσμό.

Στη συνέχεια κάποια από τα γυναικεία υποκείμενα ενώ προσπαθούν μέσω των αφηγήσεων τους να καταδείξουν μια μεροληπτική συμπεριφορά, αναπαράγουν ωστόσο οι ίδιες βιολογικά στερεότυπα σε σχέση με το γυναικείο φύλο. Συγκεκριμένα, με βάση αυτά τα στερεότυπα, υπάρχουν ορισμένα φυσικά και ψυχολογικά γνωρίσματα (λογική, εξυπνάδα, δύναμη, ανταγωνιστικότητα) που αποδίδονται στην αντρική βιολογία και άλλα όπως παραδείγματος χάρη ευαισθησία, σεμνότητα, ευγένεια, που θεωρείται ότι σχετίζονται με τη γυναικεία βιολογία (Κανουρα, 2017). Εδώ βλέπουμε την Asako συγκλίνει με τέτοιου είδους έμφυλα στερεότυπα, θεωρώντας ότι οι γυναίκες είναι από τη φύση τους πιο «δεκτικές».

Δ.1.2. Σωματική επαφή και σύγκρουση.

Μια ακόμη πρακτική που επαναλαμβανόμενα εμφανίστηκε τις αφηγήσεις των υποκειμένων είναι αυτή της σωματικής πρόκλησης του γυναικείου φύλου από τον αντρικό ασκούμενο πληθυσμό. Πιο αναλυτικά η Asako αναφέρει μια προσωπική της εμπειρία:

Αααα ψέματα μου είχε τύχει να κακοπερνάω με τον Α., ωω τον πούστη, είχα τσαντιστεί, ήθελα να τον κοπανήσω κάτω. Μου έκανε άγρια, pin⁷ και μου είχε γαμήσει κανονικά τους ώμους, και ήταν και βίαιος. Με πήγαινε στην άκρη, είχαμε βγει στο ξύλο.⁸..και ήμουν έτοιμη να βάλω τα κλάματα από τα νεύρα, είχα

7 Το κλείδωμα στα χέρια, είναι τεχνική ακινητοποίησης.

8 Εννοεί ότι την πετούσε έξω από τα στρώματα, στο περιθώριο.

φουντώσει, με είχε φέρει στα όριά μου. Σταματάει η J. την τεχνική, σηκώνει τον A .Μπαπ, μπαπ, μπαπ. Λέω «τόρα, τυχαίο ήταν;» Έγινε αυτό, σαν να ήταν ο Οβελίξ με τα μενίρ. Ένωσα καλύτερα. Αλλά δεν ξέρω αν ήταν γι' αυτό το λόγο, δεν ειπώθηκε κάτι. Αλλά μου άρεσε (γέλιο).

Τονίζει, ακόμη, πως θεωρεί πως πρόκειται για μια συνήθη πρακτική όταν τα δύο φύλα εξασκούνται μαζί, αλλά ότι, τουλάχιστον, στο dojo που εκείνη προπονείται όταν συμβαίνει, αντιμετωπίζεται άμεσα.

Επίσης, μια άλλη ασκούμενη η Futaba περιγράφει την εμπειρία της μετάβασης της από το παιδικό τμήμα στον ενηλίκων:

Πάρα πολλοί ενήλικες την τότε περίοδο ήταν πάρα πολύ σκληροί μαζί μας και ο αδερφός μου δεν μπορούσε να το ανεχθεί αυτό, δηλαδή, παρότι προσπαθούσε και του έλεγα «έλα, δεν πειράζει, ας πούμε», « δεν το κάνουν επίτηδες και τα λοιπά » , παρόλα αυτά τον ενοχλούσε πάρα πολύ και δεν ήθελε να συνεχίσει. Στην αρχή ήταν ένα φιλοσόφ για εμάς, γιατί από εκεί που ήμασταν όλοι παιδιά και γνωριζόμασταν μεταξύ μας, ξαφνικά αυτοί ήταν πολύ πιο ψηλοί από σένα, πολύ πιο δυνατοί και δεν μπορούσαν να ελέγξουν και το πόσο δυνατά σε έπιαναν, το πόσο πολλές φορές σε τραβούσαν. Σε κακομεταχειρίζονταν εν πάση περιπτώσει. Αλλά πάντα ήθελα να πιστεύω μέσα μου ότι δεν γινόταν επίτηδες. Σκεφτόμουν: «εντάξει, τι μπορείς να αποδείξεις σε ένα παιδί; Ειδικά σε ένα κορίτσι;». Μετά έμπαινε και ο παράγοντας του φύλου. Επειδή ήμουν και μικρή, ήμουνα και κορίτσι...”. Η ίδια παραδέχεται αργότερα ότι το φύλο μετράει σε τέτοια ζητήματα, συγκεκριμένα αναφέρει: Πίστευα ότι υπήρχε διαφορά, γενικά υπάρχει ο παράγοντας γυναίκα, πόσο, μάλλον, όταν είσαι και πιο μικρός. Απλά, πιστεύω, ότι η ηλικία υπερσχύει του φύλου, όταν είσαι μικρός σε βλέπουνε πιο πολύ ανταγωνιστικά.

Ακόμη, η Hisae περιγράφει τις προσωπικές της εμπειρίες σωματικής πρόκλησης, καθώς και άλλων γυναικών συνασκουμένων της:

Τη συνάδελφό μου, τυχαίνει να την πετάξουν δυνατά σε κάποια τεχνική και συνήθως τους λέει: «Είμαι 50 κιλά, δεν είμαι 150». Και δεν προσέχουν γιατί δεν έχουν συναίσθηση του πόσο δυνατοί είναι και θέλουν να σε βάλουν κάτω. Αυτό μου έχει τύχει και μάλιστα και με μεγάλο dan, όχι μικρό και με γνωστούς εδώ πέρα και του λέω: «Τι κάνεις;» Ακόμα και από σεμινάριο έχω φωτογραφία με κάποιον που τον κοιτάω έντονα, γιατί μου έπιασε με τέτοιο τρόπο το χέρι, που θα το 'σπαγε. Δεν έχουν συνείδηση του πόσο δυνατοί είναι και θέλουν απλά να αμυνθούν. Και επειδή βλέπουν σε μένα με το γι⁹ μεγαλύτερο όγκο απ' όσο είμαι, είναι φυσικό αυτό, πάνε με μεγαλύτερη ένταση. Δυστυχώς, ισχύει πάρα πολύ. Ειδικά, οι άντρες αυτό είναι το πρόβλημά τους. Δεν μπορούν να φύγουν από αυτό το πλαίσιο σκέψης που έχουν, ότι όλα τα λύνουν με τη δύναμη. Πάντως αν κάποιος είναι απότομος, η λύση σε αυτό είναι να χαλαρώνεις εσύ.

Η Matsuko αναφέρει πως αντιμετωπίζει άσχημη σωματική μεταχείριση από τους άντρες συνασκουμένου της κυρίως κατά την παρακολούθηση διάφορων σεμιναρίων, και όχι τόσο συχνά στον χώρο που εξασκείται τακτικά: «Σε κάθε σεμινάριο, που συνέβη να με συνθλίβουν στο έδαφος. Άντρες, όχι γυναίκες. Με τις γυναίκες έχω περισσότερο την αίσθηση ότι γνωρίζουν να ρυθμίζουν τη δύναμή τους. Οι

9 Η στολή εξάσκησης στο aikido.

άντρες το κάνουν διότι τους λείπει η ευαισθησία. Δεν αντιλαμβάνονται τη φιλοσοφία του aikido». Σε σχέση με την ίδια πρακτική κατά τη διάρκεια της εξάσκησης ο Akihiro υποστηρίζει ότι οι γυναίκες συχνά δεν μπορούν να ανταποκριθούν σωματικά στις απαιτήσεις των αντρών ασκούμενων και γι' αυτό το λόγο, μπορεί να αισθάνονται ότι οι άντρες τις κακομεταχειρίζονται σωματικά:

Το πρόβλημα είναι ότι οι γυναίκες είναι πιο ευαίσθητες, όχι πρόβλημα ακριβώς αλλά..εννοώ ότι αν θες να «παίζεις» με τους άντρες υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο γκρουπ των αντρών που για τις γυναίκες είναι δύσκολο να τους αποδεχθούν.. αλλά όταν υπάρχει φυσική σύγκρουση και μπαίνεις(ως γυναίκα) σε ένα τέτοιο πλαίσιο....και είναι δύσκολο πολλές φορές για τους άντρες να προπονηθούν με τον τρόπο που αυτοί θέλουν, γιατί οι γυναίκες δεν μπορούν να ανταποκριθούν πλήρως σωματικά.

Ο Motoharu προσθέτει ότι πολλές φορές όταν προπονείται μαζί με γυναίκες αυτές δεν ανταποκρίνονται στις προσδοκίες του, καθώς θεωρεί ότι μπορεί απλά να μην ενδιαφέρονται:

Στην Ιταλία αν αρχίσεις να εξασκείσαι όχι σκληρά αλλά έντονα με μια γυναίκα τις περισσότερες φορές θα ακούσεις «σε παρακαλώ πιο σιγά» και αυτό μου συνέβη προσωπικά και δεν εξασκούμουν τόσο σκληρά... αυτή υποτίθεται ότι θα έπρεπε να είναι ικανή να ανταποκριθεί.. και την και πιο ψηλή από εμένα οπότε και σωματικά θα μπορούσε να ανταποκριθεί ωστόσο έλεγε «ωω σε παρακαλώ πήγαινε πιο σιγά με πληγώνεις»...

Τέλος, ο Arata παραδέχεται ότι όταν συγκεντρώνεται κατά τη διάρκεια της προπόνησης, εστιάζει στην εκτέλεση της τεχνικής και θεωρεί ότι είναι δουλειά του παρτενέρ να τον ακολουθήσει ώστε να μην τραυματιστεί: «Όταν συγκεντρώνομαι στην προπόνηση, και ας πούμε ότι αφήνω την ενέργειά μου να βγει προς τα έξω από το σώμα μου..όταν είμαι «χωμένος» μέσα στην προπόνηση, απλά πηγαίνω, απλά κάνω την κίνησή μου και αν μείνεις στο keikai μου (απόσταση ασφαλείας) είναι καλό για σένα αλλιώς».

Περιστατικά έντονης σωματικής πρόκλησης για τις γυναίκες μέσα στο dojo παρατίθενται και στην υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με τις γυναίκες και το aikido. Αναλυτικότερα η Saron Dominiguez αναφέρει ότι:

Για μένα το σημείο αλλαγής στην προπόνησή μου ήταν 20 χρόνια πριν, την τελευταία φορά που επέτρεψα σε άντρα να με τραυματίσει στο tatami. Ήταν ένας παλιός μου φίλος, που είχε έρθει για εξάσκηση από το εξωτερικό. Ήμουν χαρούμενη που τον είδα. Με το που ξεκίνησε η προπόνηση κατάλαβα ότι κάτι δεν πήγαινε καλά. Στην κυριολεξία σκούπισε το tatami με εμένα. Στο τέλος, κατά τη διάρκεια μιας τεχνικής με κλώτσησε στη μύτη και αυτή έσπασε. Αναγκάστηκα να σταματήσω την προπόνηση, βγήκα έξω (Godfrey, 2016, σελ. 21- 22).

Από όσα ήδη αναφέρθηκαν για το ζήτημα της σωματικής σύγκρουσης μεταξύ των δύο φύλων μέσα στο dojo, μπορούμε να συμπεράνουμε τα εξής. Αρχικά, κανένα από το υποκείμενα δεν ανέφερε περιστατικά κακομεταχείρισης με άτομα του ίδιου φύλου. Στη συνέχεια, και σε αυτή την περίπτωση, μέσα από τους λόγους τους, άντρες και γυναίκες αναπαράγουν έμφυλα στερεότυπα, θωρώντας τις γυναίκες ως «ευαίσθητες» και σωματικά πιο αδύναμες σε σχέση με το αντρικό φύλο.

Δ.2. Έμφυλες πρακτικές και φυσικά-σωματικά όρια.

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε στις εμπειρίες των υποκειμένων που αφορούν στην σεξουαλική παρενόχληση. Τόσο στην Ελλάδα όσο και την Ιταλία, σε όλα dojos υπήρξαν υποκείμενα με παρόμοιες αφηγήσεις. Στην ανάλυση θα αναφερθούμε πρώτα σε αφηγήσεις που αφορούν σε περιστατικά με ασκούμενους, που όπως περιγράφουν οι συνομιλήτριες έχουν συνήθως μεμονωμένο χαρακτήρα στη συνέχεια αυτά που αφορούν σε δασκάλους-εκπαιδευτές, που λαμβάνουν κυρίως επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα.

Όσον αφορά στα μεμονωμένα συμβάντα η Akame περιγράφει μια προσωπική της εμπειρία, που συνέβη, ενόσω προπονούταν στο Hombu Dojo¹⁰ κατά τη διάρκεια διαμονής της στο Τόκιο:

Θυμάμαι ένας άντρας άγγιζε το στήθος μου, καθώς ανέβαινα τις εσωτερικές σκάλες του dojo, κι αυτός ήταν μαθητής του Ο Sensei¹¹ και βρισκόταν στο Hombu Dojo «καμιά χιλιετία». Θέλω να πω χρόνια και χρόνια και θυμάμαι αυτός...Σήμερα θα το λέγαμε παρενόχληση!

Επίσης, η Asako αναφέρει σχετικά με το θέμα της παρενόχλησης:

Πάντως περιστατικά, και έχω νιώσει και έχω δει και μου έχουν πει, οπότε έχουμε κάθε κατηγορία. Αρχικά το είχα νιώσει στο πιο απλό, gyaku hanmi katatedori kokuyho¹². Ο άλλος κάνει τα χέρια έτσι για το back stretch (τοποθετεί τα χέρια μπροστά στο σώμα της στο ύψος του στήθους) και παπ, πάνω στο στήθος. Και ήταν εσκεμμένο, κοιτούσε κιόλας. Εδώ προσήλωση. Το είχα δει πολύ έντονα με κάποιους άντρες, λέω «θεούλη μου» και είχα αρχίσει να βάζω χέρια, ξέρεις για προστασία, για να μην βάζει ο άλλος το χέρι εκεί και είχα αποφασίσει ότι, άμα συνεχίσει να προσπαθεί, θα του πω ότι «παρακαλώ μην μου πιάνεις τα βυζιά». Αλλά, τελικά, δεν έφτασα ποτέ σε αυτό το σημείο.

Αναφέρει κι ένα δεύτερο περιστατικό με συγκεκριμένο άτομο:

Στο πιάσιμο κώλου δεν είμαι σίγουρη (γέλιο). Με συγκεκριμένα άτομα. Δες «τώρα είναι μέρος της τεχνικής ή θέλει να πιάσει και το καλύπτει με την τεχνική;». Δεν έχει τύχει να το αναφέρω το συγκεκριμένο. Δεν έχω σκεφτεί «μήπως να μιλήσω γι' αυτό», γιατί θεωρούσα ότι είναι κάτι προσωπικό με εμένα. Οπότε δεν ήθελα να δώσω διάσταση. Θεωρούσα ότι ήταν μέρος του πεσίματος που μου έκανε ο Π. Δεν ήθελα να μιλήσω σε άλλη κοπέλα για να μην την προκαταβάλλω εναντίον του. Βέβαια, κρατώντας το έτσι, καταλαβαίνω ότι δεν έχω την ευκαιρία να καταλάβω αν συμβαίνει και σε κάποια άλλη. Αυτό είναι ένα θέμα. Οπότε, μάλλον, θα πρέπει να γίνει μια συζήτηση...

Στη συνέχεια, περνώντας σε επαναλαμβανόμενα περιστατικά, η Emiko καταθέτει την προσωπική της εμπειρία και τις αντιδράσεις των υπολοίπων συνασκούμενων και τη θέση που έλαβαν σχετικά με το περιστατικό:

10 Είναι το dojo, που δημιουργήθηκε από τον ιδρυτή του aikido Morihei Ueshiba. Σήμερα θεωρείται η «μέκκα» του aikido, καθώς εκεί διδάσκουν όλοι οι σπουδαίοι Ιάπωνες δάσκαλοι, που βρίσκονται ψηλά στην ιεραρχία.

11 Έτσι αποκαλούσαν τον Morihei Ueshiba, δηλαδή, «Μεγάλο Δάσκαλο».

12 Μια από τις πολλές τεχνικές του aikido.

Αυτό συνέβη όταν ήμουν μικρή. Υπήρχε ένα δάσκαλος στο σεμινάριο. Εγώ ήμουν αρχάρια και αυτός ήταν πολύ περιποιητικός, μου εξηγούσε πολλά πράγματα. Κι εγώ ήμουν πολύ ευγνώμων και ένιωθα τιμή που ένας τόσο σημαντικός δάσκαλος ασχολούνταν μαζί μου. Ήταν σαράντα χρόνια μεγαλύτερος μου, με ρωτούσε πράγματα, μου έλεγε ιστορίες. Ήταν πολύ καλά να μιλάμε μαζί.. αλλά ξαφνικά ήθελε να αγγίξει το χέρι μου...και τότε συνειδητοποίησα. Και σκέφτηκα. Χρησιμοποίησε το γεγονός ότι ένιωθα ευγνώμον απέναντί του και το γεγονός ότι είχε εξουσία, ήταν 6 dan. Και μετά υπήρξε ένα μεγάλο περιστατικό, μια στιγμή βίας.. πήγε να με φιλήσει.

Η Emiko περιγράφει τη δύσκολη θέση στην οποία βρέθηκε και περαιτέρω ότι αποφάσισε να μιλήσει για το περιστατικό αυτό στην δασκάλα της, γεγονός που εντέλει δεν την βοήθησε και όταν η ιστορία της μαθεύτηκε δημιουργήθηκαν δύο ομάδες. Η μια αποτελούμενη από άντρες που θεώρησαν ότι ήταν δικό της λάθος και η δεύτερη συγκροτούμενη κυρίως από γυναίκες, που κατηγορούσαν την συμπεριφορά του δασκάλου. Σε ίδια δύσκολη θέση να διαχειριστεί μια τέτοια κατάσταση βρέθηκε και η Matsuko, η οποία εν τέλει αποφάσισε να παραμείνει αδρανής.

Δεν είναι σωστή μια τέτοια κατάσταση, από τη στιγμή που εγώ είμαι μαθήτρια κι αυτός δάσκαλος να το χρησιμοποιεί σαν δικαιολογία για να έρθει κοντά μου. Και δεν μπορώ να πω τίποτα εκείνη τη στιγμή, τι να πω; Οπότε χρησιμοποιεί αυτή την κατάσταση, όπου εγώ δεν μπορώ να συμπεριφερθώ, όπως θα έκανα αν ήμουν στον δρόμο .

Σχετικά με την σεξουαλική στοχοποίηση η Haguhi περιγράφει μια προσωπική της εμπειρία, που της συνέβη παρότι, όπως μου τόνισε εκνευρισμένη, εκείνη δεν έδωσε κανενός είδους ενθάρρυνσης:

Συνεπώς δεν δημιούργησα μια εσφαλμένη εντύπωση ότι εγώ είμαι κανα κοριτσάκι που μπορεί ο καθένας να απλώνει το χέρι του. Παρόλα αυτά έχουν υπάρξει τέτοια περιστατικά. Δηλαδή, υπήρχε ένας χακαμάς που το άπλωνε το χέρι όταν γινόντουσαν οι κολοτούμπες. Εντάξει, δεν είπα τίποτα, γιατί ήταν πολύ χαλαρή η φάση, δηλαδή, δεν ήταν κανένα χοντρό χούφτωμα, μπορείς και να το παρεξηγήσεις και να πεις ότι μπορεί και να μην έγινε. Βέβαια, μετά που έμαθα ότι έχει συμβεί και σε άλλες ήμουν σε φάση «να μαλάκα» .

Συνεχίζει παραθέτοντας άλλα περιστατικά, που εκείνη θεωρεί ότι είναι πιο σημαντικά από την δική της εμπειρία και τα χαρακτηρίζει ως απαράδεχτα. Συγκεκριμένα αναφέρει:

Το ότι γίνεται το αίσχος στο dojo ισχύει. Εννοώ ότι υπάρχουν πάρα πολλά σκηνικά τα οποία εγώ δεν θα τα ανεχόμουν, κάποιες άλλες κοπέλες για κάποιο λόγο τα ανέχονται. Δηλαδή, και σεξιστική συμπεριφορά στο dojo «σε πιάνω σε κάνω και τέτοια» αλλά και ευθέως πεσίματα. Κυρίως από δασκάλους σε μαθητές, που εγώ το θεωρώ απαράδεχτο αυτό. Είναι πολύ διαφορετικό οι μαθητές να την πέφτουν ο ένας στον άλλο και πολύ διαφορετικό ο δάσκαλος στο μαθητή. Γιατί υποτίθεται στο aikido, τουλάχιστον, στο aikido που ξέρω εγώ, όπως μας το έχουν μάθει οι δάσκαλοί μας, υπάρχει μια πειθαρχία και ότι «εδώ πέρα δεν κάνουμε μαλακίες». Προφανώς, αυτή η πειθαρχία που αφορά στους μαθητές, εννοείται ότι είναι απαράβατος κανόνας ότι ισχύει και για τους δασκάλους. Που ο δάσκαλος δεν είναι κανένα 30χρονο πιτσούνι, που είναι μόνο του. Μιλάμε για 50ρηδες παντρεμένους

με παιδιά. Συνεπώς, μιλάμε για ακόμη πιο σύνθετες καταστάσεις. Δηλαδή, είναι όλο αυτό το γιαπωνέζικο μοτίβο της λογοτεχνίας που κυριαρχεί κατακόρον, ας πούμε, δάσκαλος-μαθήτρια, δάσκαλος παντρεμένος- μαθήτρια ανήλικη που την ξεπαρθενιάζει. Είναι μοντέλο αυτό την ιαπωνικής λογοτεχνίας. Δεν ξέρω αν το περνάνε συνειδητά οι δάσκαλοι αυτό σε μία φάση της θέωσής τους με τον *O Sensei*, πραγματικά δεν μπορώ να το καταλάβω, αλλά βλέπω ότι υπάρχει αυτό. Δηλαδή, ότι «την πέφτω στις μαθήτρίες μου». Έχω δύο περιπτώσεις δασκάλων υπόψη μου, επιβεβαιωμένες. Λοιπόν, στις δύο περιπτώσεις παίζει, ακριβώς, αυτό το πράγμα, ότι μπαίνει είναι στόχος. Δηλαδή, η μία περίπτωση που ξέρω είναι αυτό που θα λέγαμε ο τυπικός, όχι σαβουρογαμιάς, γιατί δεν πρόκειται περί σαβούρας αλλά, τους βλέπει όλους σαν πιθανούς εραστές. Όλους. Η δεύτερη περίπτωση: «ότι μου αφήνει λίγο χώρο πάω και χώνομαι». Δηλαδή, έχει μια μεγαλύτερη διαλεκτικότητα, «άμα μου δείξει και η άλλη ότι είναι λίγο τσαχπίνα θα πάω να παίξω». Ο πρώτος είναι παντού, πάει, δηλαδή, με είχε προσεγγίσει κι εμένα ο συγκεκριμένος, όχι με ένα φάτσα φόρα πέσιμο αλλά το κατάλαβα. Γιατί ήταν «ναι και τι κάνεις; Και με τι ασχολείσαι; Και ο ουρανός είναι έτσι» και κάτι τέτοιες παπάτζες, που καταλαβαίνω ότι «μου την πέφτεις, μάλλον διακριτικά γιατί ξέρεις ότι θα φας άκυρο γιατί έχεις κόψει τι άτομο είμαι». Παίζει πάρα πολύ αυτή η φάση. Εντάξει, γενικά, είναι φυσιολογικό να υπάρξει έρωτας, κάποιος δεσμός αλλά, εδώ το πράγμα έχει ξεχειλώσει, γίνεται κατακόρον.

Όταν την ρωτήσαμε αν όλα αυτά που ανέφερε τα είναι γνωστά σε άτομα ανώτερα σε ιεραρχία, μας απάντησε αρνητικά.

Καταληκτικά, με βάση όσα αναφέρθηκαν από τα υποκείμενα συμπεραίνουμε ότι αφορά πρακτική που σχετίζεται μόνο με το γυναικείο φύλο. Κανένα από τα αντρικά υποκείμενα της έρευνας δεν είχε να μοιραστεί παρόμοια περιστατικά. Για τα γυναικεία υποκείμενα μάλιστα, η κατάσταση δυσκολεύει όταν οι δάσκαλοι οι ίδιοι είναι αυτοί που παρενοχλούν ή στοχοποιούν, καθώς αυτά δεν έχουν σε ποιόν να απευθυνθούν, μιας και ο ανώτερος στην ιεραρχία είναι αυτός που δημιουργεί τέτοιες δύσκολα διαχειρίσιμες καταστάσεις. Η επίλυση τέτοιων ζητημάτων κατάχρησης εξουσίας φαντάζει πραγματικά πολύ δύσκολη. Αυτό γίνεται φανερό από το γεγονός ότι σε αντίθεση με άλλες προκλήσεις, όπως είναι η διόρθωση, τα *dojos* βρίσκουν και προτείνουν λύσεις για να τα αντιμετωπίσουν, στο συγκεκριμένο θέμα, οι ανώτεροι σε ιεραρχία το μόνο που κάνουν είναι να τονίζουν την πολυπλοκότητα του ζητήματος.

Περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης αλλά και στοχοποίησης συναντώνται και στην υπάρχουσα βιβλιογραφία. Σχετικά με επεισόδια παρενόχλησης, η Sharon Dominguez περιγράφει:

*Με έχουν φιλήσει πριν με ρίξουν κάτω, με έχουν φιλήσει και κατά τη διάρκεια της ρίψης. Μια φορά τραυμάτισα το γόνατό μου γιατί ένας άντρας άρπαξε το στήθος μου την ώρα που του έκανα *koshinage*” (Godfrey, 2016,σελ. 20).*

Μια άλλη γυναίκα, δασκάλα του aikido αναφέρει ότι πολλές νεαρές μαθήτριες της παραπονιούνται για μη επιθυμητό φλερτ προς την μεριά τους και μάλιστα, από μεγάλους παντρεμένους άντρες. Συγκεκριμένα αναφέρει: “Οι γυναίκες έχουν να αντιμετωπίσουν τέτοια περιστατικά, σε κάθε πλευρά της ζωής τους και δυστυχώς το *dojo* δεν αποτελεί εξαίρεση”. Σχετικά με την στοχοποίηση, είναι

ενδιαφέρον ότι και τα περιστατικά που αναφέρονται στη βιβλιογραφία, μιλούν για δασκάλους που στοχοποιούν και όχι για απλούς ασκούμενους. Αναλυτικότερα η Linda Godfrey, 5ο Dan, από την Αυστραλία επισημαίνει: « Θεωρώ ότι όλες οι γυναίκες έχουν «θέματα» με άντρες κατά τη διάρκεια της προπόνησης. Εγώ είχα άντρες δασκάλους που προσπάθησαν να μου την «πέσουν»- είναι άβολο αλλά, πιθανώς, δεν διαφέρει από κάθε άλλη κατάσταση δασκάλου/μαθητή. Είδα τον συγκεκριμένο δάσκαλο να κινείται προς το επόμενο στόχο του. Αργότερα, έμαθα ότι αυτή είναι η τυπική του *modus operandi*» (Godfrey,2016, σελ. 55). Επίσης, η Malory Graham αναφέρει τη δική της προσωπική εμπειρία:

Το 1996, το dojo στο οποίο προπονούμουν στο Seattle, διαλύθηκε εξαιτίας των σεξουαλικών σχέσεων του δασκάλου μας όχι με μια ή δύο μαθήτριες του, αλλά με πολλές γυναίκες μέσα από το dojo συμπεριλαμβανομένης και της uchideshi (μαθητευόμενη που έμενε μέσα στο dojo) του. Για να σώσει το γάμο του αποφάσισε να διώξει κάποιες γυναίκες από το dojo. Για μένα ήταν εμφανές ότι δεν μπορούσα να συνεχίσω να εξασκώμαι με έναν άντρα, τον οποίο δεν σεβόμουν πλέον, κι έτσι έφυγα(Godfrey, 2016, σελ. 61).

Καταλήγοντας, μια σημαντική διαφορά που γίνεται εμφανής μέσα από τη βιβλιογραφία είναι ότι, σε σχέση με την Ελλάδα και την Ιταλία, όπου σύμφωνα με την έρευνά μας, τα διοικητικά μέλη των dojos δεν έχουν βρει κάποιο τρόπο να αντιμετωπίσουν αυτές τις δυσάρεστες καταστάσεις, άλλες χώρες, όπως παραδείγματος χάρη, η Αυστραλία έχουν βρει πιθανές λύσεις μέσα στα όρια των εκάστοτε οργανώσεων. Μια γυναίκα αναφέρει ότι υπάρχουν διοικητικά εκτελεστικά όργανα επιφορτισμένα με το καθήκον να προλαμβάνουν και να αντιμετωπίζουν ζητήματα, όπως η σεξουαλικές παρενοχλήσεις και η στοχοποίηση (Godfrey, 2016, σελ. 35).

Κεφάλαιο Ε. Σχέσεις δασκάλων – ασκούμενων, σχέσεις μεταξύ δασκάλων, διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας

Στο παρόν κεφάλαιο, νοώντας το aikido ως ένα μη τυπικό σύστημα εκπαίδευσης αρχικά, θα αναδείξουμε πτυχές της διδακτικής του διαδικασίας και στη συνέχεια της διοικητικής του λειτουργίας, καθώς και το πώς αυτές συνδέονται με τη διάσταση του φύλου στις υπό μελέτη χώρες.

Ε.1. Φύλο και εκπαίδευση στο aikido

Στο σημείο αυτό θα ασχοληθούμε με δύο θέματα τα οποία αναφέρθηκαν μέσα από τις αφηγήσεις των υποκειμένων, το πρώτο αφορά στη μέθοδο διδασκαλίας της πολεμικής τέχνης και το δεύτερο στην επιλογή του μαθήματος των όπλων και το πώς αυτά επηρεάζονται από τη διάσταση του φύλου.

E.1.1. Ukemi.

Τα ιταλικά υποκείμενα μέσα από τις συνεντεύξεις τους τόνισαν ότι οι δάσκαλοι όταν επιθυμούν να δείξουν μια τεχνική συνήθως επιλέγουν άντρες μαθητές ως παρτενέρ (uke). Πιο αναλυτικά η Hisae αναφέρει ότι: «Στα σεμινάρια το βλέπεις συνέχεια, οι δάσκαλοι σηκώνουν συνήθως άντρες για ukemi, υπάρχουν μάλιστα και ορισμένοι δάσκαλοι οι οποίοι σηκώνουν αποκλειστικά άντρες». Η Kotomi περιγράφει τη δική της εμπειρία στον χώρο εξάσκησης της:

Ααα μα και ο δικός μου sensei δεν μας προτιμά, ναι μπορεί να είμαστε λίγες αλλά θεωρώ ότι είμαστε όλες καλές στο dojo μου και οι περισσότερες από εμάς έχουμε μαύρες ζώνες, αλλά όχι σηκώνει κυρίως άντρες. Και το θεωρώ μεγάλη αδικία γιατί την χρειάζομαι αυτού του είδους την εμπειρία για την εξέλιξή μου. Μια φορά μάλιστα που τον είδα να μας κοιτάει και να διστάζει σηκώθηκα από μόνη μου, και ευτυχώς δεν με κατέβασε...

Ο Chiko συμβαδίζοντας με τις προηγούμενες αφηγήσεις παρουσιάζει και την δική του αντίστοιχη εμπειρία σε σχέση με τους δασκάλους του:

Ναι είναι όντως γεγονός κι εγώ δεν το είχα προσέξει μέχρι που η κοπέλα μου, που προπονούμαστε μαζί μου παραπονέθηκε ότι οι δάσκαλοί μας δεν σηκώνουν γενικά συχνά γυναίκες για να πάρουν ukemi. Μετά αφού μου το πέταξε παρατήρησα τους δασκάλους μου και συμφώνησα μαζί της. Και είναι αστείο γιατί να σκεφτείς η μία είναι και γυναίκα.

Για να γίνει αντιληπτό για ποιο λόγο μια τέτοια πρακτική από τη μεριά των δασκάλων αποτελεί ανισότητα σε σχέση με το φύλο, θα αναφερθούμε εν συντομία στην εκπαιδευτική διαδικασία του aikido. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, για την εκμάθηση των τεχνικών οι μαθητές εργάζονται σε ζευγάρια εφαρμόζοντας εναλλάξ τις τεχνικές ο ένας στο σώμα του άλλου. Ο ασκούμενος/η που δέχεται την τεχνική ονομάζεται uke, ενώ αυτός που εφαρμόζει την τεχνική, nage ή tori. Όσο πιο έμπειρος είναι ο παρτενέρ τόσο περισσότερο οφελείται το συνασκούμενος.

Κατά τη διδακτική διαδικασία ο δάσκαλος προκειμένου να δείξει την τεχνική στους μαθητές, καλεί από το σύνολο ορισμένους uke και εφαρμόζει πάνω στο σώμα τους την τεχνική. Μέσω, λοιπόν, αυτής της σωματικής επαφής πραγματοποιείται η εκμάθηση της πολεμικής τέχνης. Η πρόοδος των ασκούμενων επέρχεται με την εξάσκηση σωμάτων πιο έμπειρων από τους ίδιους και φυσικά ο δάσκαλος αποτελεί, ιδανικό παράδειγμα. Όταν, επομένως, οι γυναίκες ασκούμενες δεν έχουν την ίδια πρόσβαση σε αυτού του είδους «τον υλικό πόρο» (Scott, 1986, σελ. 1069) σε σχέση με τα υποκείμενα του αντίθετου φύλου, είναι λογικό να υποστηρίζουμε ότι υπάρχει ανισότητα στο εκπαιδευτικό σύστημα του aikido, που σχετίζεται με τη διάσταση του φύλου.

Συνεχίζοντας, όσον αφορά στα ελληνικά υποκείμενα κανένα από τα εννέα με τα οποία συνομιλήσαμε δεν είχε να αναφέρει παρόμοιες εμπειρίες. Η Futaba συγκεκριμένα υποστηρίζει: «Όχι ούτε δεν έχω βιώσει ή δει κάτι τέτοιο, ούτε στο dojo

μου αλλά ούτε και γενικότερα στα σεμινάρια που έχω πάει. Ούτε από το δάσκαλό μου, ούτε από τη δασκάλα μου, μερικές φορές μάλιστα νιώθω ότι μας κνηγάνε να μας σηκώσουν, τι να πω δεν ξέρω τι γίνεται στα άλλα *dojos*». Στη συνέχεια η Haruhi περιγράφει την κατάσταση στο δικό της χώρο εξάσκησης: «Μπα με μένα συμβαίνει το αντίθετο ο δάσκαλός μου με σηκώνει για *ukemi* συνέχεια. Μου πήρε και καιρό να το συνηθίσω γιατί στην αρχή ένοιωθα άβολα μπροστά σε τόσο κόσμο... πρέπει όμως να λάβεις ίσως υπόψη ότι στο δικό μου *dojo* είμαι και πιο υψηλόβαθμη, ίσως έχει να κάνει και με αυτό». Καταληκτικά, ο Ashitaka μιλώντας για την δική του ομοσπονδία αναφέρει ότι: «Η δασκάλα μου σίγουρα όχι αλλά αν σκεφτώ και τους υπόλοιπους της οργάνωσής μας δεν νομίζω ότι χρησιμοποιούν τις γυναίκες λιγότερο... πάντως στο δικό μου *dojo* οι γυναίκες έχουν την τιμητική τους...».

Συμπερασματικά, με βάση όσα αναφέρθηκαν μπορούμε να υποθέσουμε ότι το ζήτημα της άνισης μεταχείρισης των γυναικών ασκούμενων από τους δασκάλους/ες όσον αφορά στο *ukemi* απασχολεί κυρίως τα ιταλικά υποκείμενα που ασκούν την πολεμική τέχνη. Μάλιστα, αποτέλεσε και μια από τις θεματικές που δεν είχαμε σκεφτεί πριν ξεκινήσουμε την έρευνα κι έτσι δεν την είχαμε συμπεριλάβει μέσα στις ερωτήσεις για τις συνεντεύξεις, παρά αναδύθηκε μέσα από τη συνομιλία μας με τους συνεντευξιαζόμενους/ες κατά την επιτόπια έρευνα μας στη περιοχή του Τρέντο.

E.1.2 Γυναίκες και όπλα.

Γενικότερα, οι μη μεταδομιστικές θεωρίες του φύλου που ασχολούνται με το πλαίσιο της εκπαίδευσης, μελετούν κυρίως μετά εξής ζητήματα: τα σεξιστικά πρότυπα που προβάλλονται μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια, τον αποκλεισμό των γυναικείων υποκειμένων από τη διοικητική ιεραρχία και τέλος, το πώς η επιλογή μιας συγκεκριμένης κατεύθυνσης σπουδών συνδέεται με το φύλο (Κλαδούχου, 2010, σελ. 187-191). Παραδείγματος χάρη, οι άντρες στρέφονται κυρίως προς τις θετικές επιστήμες, ενώ οι γυναίκες συνήθως προς τις ανθρωπιστικές επιστήμες.

Στο σημείο αυτό του κεφαλαίου θα εστιάσουμε στην τρίτη θεματική και εντάσσοντας τη στα πλαίσια της εκπαίδευσης του *aikido*, θα επιχειρήσουμε να δούμε πώς και αν η επιλογή του μαθήματος των όπλων σχετίζεται με το φύλο των υποκειμένων στις εξεταζόμενες χώρες. Στα συστήματα εκπαίδευσης της πολεμικής τέχνης, που μελετάμε στην παρούσα εργασία (*Aikikai* και *Ki Aikido*), η εκμάθηση των όπλων δεν είναι υποχρεωτική.

Όσον αφορά στα ιταλικά υποκείμενα, τα περισσότερα από αυτά υποστήριξαν ότι δεν τίθεται ζήτημα φύλου στην εξάσκηση των όπλων. Συγκεκριμένα η Matsuko αναφέρει ότι:

Αρχικά ένας από τους λόγους για τους οποίους ξεκίνησα το aikido ήταν και για τα όπλα. Η ιδέα και μόνο με ενθουσίαζε, οπότε στην δική μου περίπτωση σίγουρα δεν ισχύει αλλά και στο dojo μας οι γυναίκες που τα μαθαίνουν δεν είναι και λίγες αν σκεφτείς ότι ο αριθμός τους είναι μικρός έτσι και αλλιώς. Και η ώρα που έχει μπει και το μάθημα των όπλων είναι λίγο δύσκολη αργά το βράδυ και σε εργαζόμενη μέρα..

Η Kotomi αναφέρει τη δική της εμπειρία ως δασκάλα, που η ίδια ασχολείται και με την εκμάθηση των όπλων:

Προσωπικά τα όπλα με δυσκόλεψαν, ιδιαίτερα στην αρχή, όμως θεωρώ ότι αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα για την εξάσκηση γιατί βοηθούν στην απόσταση και τον συγχρονισμό. Όλα τα χρόνια που διδάσκω jo πάντα θυμάμαι να έχω γυναίκες στο μάθημα. Δεν είχα σκεφτεί ποτέ ότι μπορεί να αποτελέσει ζήτημα.

Στη συνέχεια ο Touma που εξασκείται στο Κι Aikido θεωρεί ότι σε αυτό το σύστημα οι γυναίκες ασχολούνται συστηματικότερα με την εκπαίδευση των όπλων:

Στη δική μας προπόνηση τα όπλα θεωρούνται πολυ βασικά εργαλεία. Μέσα στη βδομάδα ασκούμαστε τουλάχιστον τρεις φορές σε σχέση με το dojo που πηγαίνω τώρα που ανήκει στο Aikikai. Εκεί κάνουν μια φορά την βδομάδα και αν. Σε μας οι γυναίκες που κάνουν όπλα είναι περισσότερες από αυτές που βλέπω εδώ... αλλά εντάξει ...κι εδώ δεν είναι λίγες. Δεν πιστεύω ότι έχει να κάνει με το φύλο αλλά του τι είδους προπόνηση και aikido θέλει να κάνει ο κάθε άνθρωπος ξεχωριστά.

Καταληκτικά, ο Akihiko που διδάσκει ο ίδιος όπλα θεωρεί ότι στο παρελθόν μπορεί να αποτελούσε ζήτημα φύλου αλλά όχι πλέον: «Ξέρεις ίσως και να ίσχυε καμία δεκαετία, είκοσι χρόνια πίσω αλλά σήμερα δεν νομίζω. Γενικότερα δεν θεωρώ ότι υπάρχουν ζητήματα πια στη χώρα μας σε σχέση με τις γυναίκες...στο δικό μου μάθημα τα νούμερα είναι σχεδόν πάντα τα ίδια και πολλές από αυτές είναι ιδιαίτερα νέες».

Από τα δέκα υποκειμένα με τα οποία συνομιλήσαμε, όλα ασχολούνταν με την εξάσκηση των όπλων και τρία από αυτά παράλληλα και με την εκμάθησή τους.

Στον αντίποδα των όσων αναφέρθηκαν μέχρι τώρα τα ελληνικά υποκειμένα στην πλειοψηφία τους φαίνεται να θεωρούν ότι η επιλογή του μαθήματος των όπλων σχετίζεται άμεσα με τη διάσταση του φύλου. Ο Ashahi εκφράζει τους σχετικούς προβληματισμούς του:

Ναι αυτό είναι όντως ένα σημαντικό θέμα. Ίσως ο τρόπος με τον οποίο έχουν μεγαλώσει να τις αποωθεί..ενώ ξέρεις τα αγοράκια μεγαλώνουν με ένα σπαθί στο χέρι. Έχουν εξαρχής μια εμπειρία, δεν τους φαίνεται ξένο στα χέρια τους. Πολλές βλέπω στην έκφραση ορισμένων γυναικών και είναι σαν να λένε «τι να το κάνω αυτό τώρα;». Πάντως το θέμα με είχε απασχολήσει, σε κάποια κιόλας περίοδο σκεφτόμουν να το κάνω υποχρεωτικό αλλά τελικά δεν το έκανα..

Στη συνέχεια, η Asako παρουσιάζει τη δική της εμπειρία ως ασκούμενη η ίδια στα όπλα:

Πραγματικά θεωρώ ότι είμαι η εξαίρεση που επιβεβαιώνει τον κανόνα. Ούτε που μπορώ να θυμηθώ πόσα Σάββατα πηγαίνω για προπόνηση και είμαι η μόνη εκεί μέσα..Πάντως κατά καιρούς έρχονται δυο τρεις το ζήτημα είναι ότι καμία δεν μένει.. εννοώ ότι μπορεί να συνεχίζουν το aikido αλλά σταματάνε τα όπλα.

Καταληκτικά, η Akane που εξασκείται στα όπλα τουλάχιστον για δέκα έτη και τα διδάσκει περίπου τα μισά θεωρεί ότι εξαιτίας της βιολογίας τους οι γυναίκες δεν προτιμούν την εξάσκηση των όπλων:

Σίγουρα οι γυναίκες τα αποφεύγουν, νομίζω είναι δύσκολο γι' αυτές, όπως ήταν και για μένα στην αρχή διότι γενικά δεν διαθέτουν τόση δύναμη στα χέρια όσοι οι άντρες. Όποτε μέχρι να μάθουν την τεχνική η καταπόνηση στο πάνω μέρος του σώματος είναι μεγάλη κι έτσι αφού το δοκιμάσουν λίγο σταματούν.

Από τα εννέα ελληνικά ερευνώμενα υποκείμενα τα τέσσερα ασκούνται στην τεχνική των όπλων και μεταξύ τους δύο μόνο είναι γυναίκες. Συμπερασματικά, οι υπό ερευνώμενες χώρες παρουσιάζουν διαφορετικές πραγματικότητες. Μόνο για τα ελληνικά υποκείμενα η εκμάθηση των όπλων συνδέεται με τη θεματική του φύλου.

Ε.2. Γυναικεία υποκείμενα και θέσεις εξουσίας.

Σημαντικό ζήτημα ακόμη αποτελεί η έλλειψη αρκετών γυναικείων προτύπων στο χώρο του aikido που αποτελεί ένα ανδροκρατούμενο κυρίως περιβάλλον (Noad, 1996). Εν συνεχεία οι λίγες που υπάρχουν δεν ενθαρρύνονται από τις οργανώσεις τους ώστε να καταλάβουν διοικητικές θέσεις. Η Matsuko επισημαίνει πόσο κομβικής σημασίας για εκείνην είναι η ύπαρξη περισσότερων δασκάλων γυναικών:

Αρχικά δεν βλέπει κανείς πολλές γυναίκες δασκάλες και αυτό είναι το εμφανές πράγμα. Θεωρώ ότι είναι πολύ ουσιώδες για τις γυναίκες, διότι όταν μαθαίνεις από ένα άτομο, αρχικά το μιμείσαι, και το να έχεις ένα σώμα μπροστά σου που είναι όμοιο με το δικό σου, κάνει τις κινήσεις σου όμοιες με αυτό το άτομο. Και θεωρώ ότι είναι διαφορετικό όταν μαθαίνεις από άντρα και άλλο όταν μαθαίνεις από γυναίκα.

Στη συνέχεια ο μικρός αριθμός των δασκάλων συναντά εμπόδια στο να ανέλθει στο σύστημα ιεραρχίας. Η θεματική αυτή δεν έχει γίνει αντιληπτή πριν ξεκινήσουμε την μελέτη παρά αναδύθηκε μέσα από τις συζητήσεις μας, με τις ερευνώμενες. Φάνηκε, μάλιστα, να είναι ένα από τα ζητήματα που τις απασχολεί αρκετά. Ειδικά τις πιο υψηλόβαθμες γυναίκες. Αναλυτικότερα η Asako αναφέρει προβληματισμένη την αδυναμία των δασκάλων της να την στηρίξουν σε ζητήματα ανάληψης θέσεων μέσα στην οργάνωση:

Πολλές φορές αναρωτιέμαι, ακόμη κι ο δάσκαλός μας, που μας προστατεύει, αν μας θεωρεί κατά κάποιον τρόπο πιο αδύναμες. Ότι δεν παίρνουμε αποφάσεις ή ...Σίγουρα δεν μας έχει για.. Θέλει, ας πούμε τις δυναμικές, αλλά δεν μας έχει, ας πούμε, για φάση διοίκησης, ότι θα.. Αλλά αν σκεφτείς ότι η γυναίκα του δεν έχει καμία θέση διοικητικά πέρα από το ότι είναι τεχνική διευθύντρια, δεν θέλησε να είναι ούτε πρόεδρος, ούτε να έχει κάποια θέση μέσα στη διοίκηση του dojo. Οπότε δεν ξέρω τι δυναμική έχει αναπτύξει αυτό. Γιατί γυναίκες είναι αλήθεια δεν έχουμε δει καμία σε διοίκηση, σε διοικητικές θέσεις. Αυτό τελευταία το σκεφτόμουν και με απασχολεί λίγο «ότι τι έγινε;». Σπρώχνουμε πολύ τους άντρες, αλλά τις γυναίκες τις κρατάμε πολύ πίσω από αυτή τη θέση.

Επίσης, η Hisae που είναι και δασκάλα, αναφέρει τη δικής εμπειρία σχετικά με αυτό το θέμα, όπου η γνώμη της δεν ακούγεται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της οργάνωσής της:

Η δική μου εμπειρία από τη συμμετοχή μου είναι ότι σε ό,τι λέω δεν απαντάνε καν! Δεν το συζητάνε. Και μόνο αν ένας άντρας πει την δική μου άποψη θα συζητηθεί. Στον τομέα του aikido κάθε που γίνονται εκλογές, δύο φορές μου ζητήθηκε να βάλω υποψηφιότητα και δεν έχω βάλει. Αλλά δεν υπάρχει άλλη

γυναίκα. Δεν θέλουν γυναίκες στη διοίκηση. Μεταξύ τους συνεννοούνται, κάνουν κάποιο deal, αυτός θα πάει εκεί, θα κάνει αυτό κλπ. Εσύ μένεις απ' έξω. Ευγένεια, αλλά κατά τα άλλα όχι. Γιατί έχουν ένα κώδικα επικοινωνίας. Οι άντρες συνεννοούνται με τους άντρες καλύτερα. Με τις γυναίκες φοβούνται; Δεν μπορούν να συνεννοηθούν; Δεν καταλαβαίνονται; Δεν έχουν συνηθίσει; Πιο εύκολο είναι αυτό το: «Έλα ρε φίλε». Δεν το λένε σε μία γυναίκα. Έτσι θα τα βρουν οι άντρες, θα κάνουν το deal. Θα μοιράσουνε. Εσύ θα πας εκεί να κάνεις επίδειξη, εσύ θα πας εκεί. Όλα είναι συμφωνημένα. Αν όχι όλα τα περισσότερα. Ακόμα και αυτά που λένε ότι είναι από κλήρωση.

Η Kotomi επάνω στο ίδιο ζήτημα προσθέτει ότι σε θέματα διοίκησης της διοργάνωσης συχνά οι άντρες οικιοποιούνται τις ιδέες που τα γυναικεία υποκείμενα παρουσιάζουν. Αναφέρει, μάλιστα, ότι όταν τέτοια θέματα περί άνισης μεταχείρισης μεταξύ των φύλων θίγονται μέσω διάφορων οργανισμών που ασχολούνται με θεματικές γύρω από το aikido, όπως παραδείγματος χάρη η I.A.F.¹³, η στάση ανδρών σε διοικητικές θέσεις είναι συχνά από αδιάφορη έως απαξιωτική. Μιλά για την εμπειρία της από την επίσκεψή της στην Ιαπωνία όπου καλέστηκε για να παρακολουθήσει μια ημερίδα με θεματολογία σχετιζόμενη με ζητήματα φύλου. «Και πήγαμε στην I.A.F. για να μιλήσουμε για τα ζητήματα των γυναικών και ο πρόεδρος του Ιταλικού Aikikai¹⁴ και ο μεταφραστής πήγαν στην καφετέρεια αντί να παρακολουθήσουν τη συζήτηση...»

Λαμβάνοντας υπόψη τις προαναφερθείσες αφηγήσεις, μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι το γεγονός πως οι γυναίκες δεν προωθούνται σε διοικητικές θέσεις, σχετίζεται άμεσα με το φύλο τους. Οι άνισες σχέσεις εξουσίας μεταξύ των δύο φύλων που προαναφέρθηκαν, δεν αφορούν μοναχά στον συγκεκριμένο χώρο του aikido, παρά αντικατοπτρίζουν τις ήδη υπάρχουσες άνισες σχέσεις, που υπάρχουν στην ευρύτερη κοινωνία.

Όσον αφορά στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, σε άλλες χώρες, όπως παραδείγματος χάρη στην Αυστραλία, γίνεται φανερό ότι οι γυναίκες διαδραματίζουν ενεργότερο ρόλο στη διοίκηση. Η Fellicia Birman, που ζει και εξασκείται εκεί, αναφέρει:

Έχω αναλάβει διοικητικές θέσεις και σε εθνικό επίπεδο. Οι θέσεις αυτές μου έδωσαν τη δυνατότητα να αναμειχθώ με την οργάνωση, καθώς και μια ιδέα του πως λειτουργούν τα πράγματα σε διοικητικά επίπεδα. Αλλά το πιο σημαντικό από όλα, είναι ότι μου έδωσαν τη δυνατότητα να συνεισφέρω. Το aikido σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο έχει υπάρξει boys club για αρκετό καιρό. Το να συμμετέχουν οι γυναίκες σε όλα τα επίπεδα είναι σημαντικό και για τις υπόλοιπες γυναίκες. Εξάλλου όλοι χρειαζόμαστε πρότυπα (Godfrey, 2016, σελ. 17).

Κεφάλαιο Ζ. Aikido και εν δυνάμει αμφισβήτηση των έμφυλων κατασκευών

13 International Aikido Federation.

14 Οργάνωση του aikido που στοχεύει στη διάδοση της της πρακτικής και της φιλοσοφίας του, ιδρυμένη από τον Kisshomaru Ueshiba.

Ως τώρα αναφερθήκαμε κυρίως σε διαφορές μορφές προκλήσεων, που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες μέσα από την κοινή τους εξάσκηση στον ανδροκρατούμενο χώρο της πολεμικής τέχνης. Στο κεφάλαιο αυτό αρχικά θα προσπαθήσουμε να εξερευνήσουμε το κατά πόσο είναι δυνατόν μέσα στο χώρο αυτό και μέσα από ποιες διαδικασίες η προπόνηση στο aikido μπορεί να οδηγήσει σε ενδυνάμωση της γυναικείας υποκειμενικότητας. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν οι αφηγήσεις που διαπραγματεύονται το κατά πόσον είναι δυνατόν η δημιουργία γυναικείων ομάδων εξάσκησης να βοηθήσει στη διαδικασία ενδυνάμωσης ή να αποτελέσει τροχοπέδη της.

Z.1 Η μέθοδος μικτής εξάσκησης

Όπως ήδη αναφέραμε και στο τρίτο κεφάλαιο της μελέτης (Γ.1), ο τρόπος προπόνησης του aikido διαφέρει από των περισσότερων άλλων πολεμικών τεχνών και αυτό οφείλεται στο φιλοσοφικό του υπόβαθρο. Η μη ανταγωνιστική θεώρηση ως εκμάθηση του δρόμου¹⁵ της αρμονίας φέρνει κοντά τα δύο φύλα. Αυτό όπως παρουσιάστηκε παραπάνω είναι δυνατόν να δημιουργήσει διάφορες μορφές έμφυλων συγκρούσεων, οι οποίες οφείλονται στη διατήρηση των έμφυλων στερεοτύπων. Πιθανώς, όμως, να εμφανίζει και ενδεχόμενο αναίρεσης των τελευταίων.

Καθώς οι γυναίκες προπονούνται, μαθαίνοντας τεχνικές και αναπτύσσοντας τη φυσική τους κατάσταση, δίπλα- δίπλα και με τις ίδιες μεθόδους όπως και οι άντρες είναι πιθανό να αντιληφθούν ότι αποτελεί μια μη-έμφυλη δραστηριότητα (Channon, 2012). Με άλλα λόγια καθώς εξασκούν και ενσωματώνουν κάτι που εώς τότε θεωρούταν αρρενωπό, αντιλαμβάνονται πως η προπόνηση των αντρών και η ενσωμάτωσή τους είναι ένα κοινωνικά κατασκευασμένο φαινόμενο. όπως ακριβώς και το δικό τους. Και επομένως πιθανόν να αρχίσουν να αμφισβητούν τα στερεότυπα περί φύλου, όπως για παράδειγμα αυτό της θηλυκότητας. Η Matsuko συγκεκριμένα αναφέρει πώς το aikido τη βοήθησε να αλλάξει την εικόνα που είχε για τον εαυτό της:

Ως γυναίκα είσαι πάντα εκτεθειμένη στο τι είναι ένα καλό γυναικείο σώμα, λεπτό και το τί δεν είναι. Θεωρώ ότι το aikido σε βοηθάει να το ξεπεράσεις αυτό. Ότι δεν είναι η εμφάνιση μόνο αλλά κάτι κάτι που έρχεται από βαθύτερα. Αν εξασκείσαι και αισθάνεσαι καλά εσωτερικά δεν έχει σημασία αν είναι όμορφη, διότι νιώθεις όμορφη.

Στη συνέχεια η Futaba περιγράφει πώς η μικτή εξάσκηση την οδήγησε στο να αναθεωρήσει την εικόνα που είχε για το σώμα και τη δύναμή της:

Πάντα θεωρούσα ότι οι άντρες είναι αυτομάτως σωματικά πιο δυνατοί από εμάς, και ήμουν σίγουρη ότι σε μια επικείμενη σύγκρουση η χαμένη θα ήμουν σίγουρα εγώ. Προπονούμα μαζί τους σχεδόν δεκαπέντε χρόνια τώρα και πλέον ξέρω ότι τίποτα δεν είναι τόσο απόλυτο όσο πίστευα. Όσο κανείς προπονείται δυναμώνει ασχέτως από το τι είναι, και το ποιόν μπορεί να νικήσει κι αυτό είναι σχετικό..

Ακόμη, η Asako περιγράφει και αυτή με τη σειρά της πώς η συνάσκησή της με το αντίθετο φύλο συνέβαλε στην επαναθεώρηση της ιδέας της περί δύναμης: «*ναι γιατί η*

15 Aikido μεταφράζεται ως ο δρόμος της αρμονίας, η τελευταία συλλαβή -do σημαίνει δρόμο ή μονοπάτι

δύναμη, η σωματική δύναμη δεν είναι ένα αποκλειστικό προνόμιο των αντρών, είναι κάτι που μπορείς να το εξασκήσεις και να το βελτιώσεις καθημερινά, και θα σου ανήκει».

Με βάση όσα αναφέρθηκαν, μπορούμε να συμπεράνουμε, λοιπόν, πώς ο τρόπος εξάσκησης του aikido, μέσω του μικτού του χαρακτήρα, μπορεί να οδηγήσει στην αμφισβήτηση των υπαρχόντων έμφυλων στερεοτύπων και να συνεισφέρει εν δυνάμει στην ενσωμάτωση νέων προτύπων σχετικά με τα δύο φύλα.

Z.2. Γυναικείες ομάδες εξάσκησης

Ο υλικός φεμινισμός με κύριους εκπροσώπους τους McCaughey (1997) και Castelnovo και Guthrie (1998) υποστηρίζει τη σημασία της σωματικής ενδυνάμωσης της γυναίκας, για μια έμφυλη ενδυνάμωση τονίζοντας, ωστόσο ότι η σωματική εξέλιξη οφείλει να συνοδεύεται από την αμφισβήτηση μορφών έμφυλης ενσωμάτωσης, που τοποθετούν τη γυναίκα σε αδύναμη θέση σε σχέση με το αντίθετο φύλο.

Για την ανάλυση μας θα επικεντρωθούμε στη προσέγγιση της θεώρησης αυτής που αναφέρεται στην δημιουργία γυναικείων μόνο ομάδων για την εξάσκηση πολεμικών τεχνών. Οι θεωρητικοί παραθέτουν το επιχείρημα ότι οι γυναίκες, που ολοκλήρωσαν την εκπαίδευσή τους σε dojos ιδρυμένα ειδικά με «στόχο να ανασχηματίσουν τις έμφυλες σχέσεις μέσω της ενδυνάμωσης των γυναικών» (Castelnovo & Guthrie, 1998, σελ. 72), ανέπτυξαν ικανότητες, που οδήγησαν στην ενίσχυση της σωματικής τους εικόνας, καθώς και της αντίληψης για άλλα γυναικεία σώματα και τις βοήθησε να δημιουργήσουν καλύτερες σχέσεις με άντρες. Τονίζουν ότι η σωματική ενδυνάμωση έχει ζωτική σημασία για τη γυναικεία απελευθέρωση. Τα κέντρα αυτά προπόνησης, επισημαίνουν, διαφέρουν από τα υπόλοιπα καθότι προωθούν αξίες όπως η συνεργασία και η ισότητα, αντί του ανταγωνισμού και τη κυριαρχίας.

Συγκεκριμένα, μέσα από την έρευνα και τη συνομιλία με τα γυναικεία υποκείμενα τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ιταλία διατυπώθηκαν διαφορετικές απόψεις σε σχέση με τα πιθανά οφέλη των γυναικείων groups. Οι Ιταλίδες, που πολλές είχαν ήδη συμμετάσχει ή ακόμη και διοργανώσει τέτοιου είδους δραστηριότητες, χωρίς την πρόθεση να αμφισβητήσουν τα οφέλη της μικτής προπόνησης, τάχθηκαν υπέρ των ομάδων, αποκλειστικά για το φύλο τους. Η Hideko αναφέρει ότι συχνά ετοιμάζουν σεμινάρια και για τα δύο φύλα, κάτι που θεωρούν υπέροχο, αλλά ταυτοχρόνως οργανώνουν και σεμινάρια μόνο για γυναίκες, γιατί όπως αναφέρει «*χρειάζονται χρόνο*» για εκείνες. Η Kotomi συμφωνεί υποστηρίζοντας, ότι κάτι τέτοιο προσφέρει τη δυνατότητα στα υποκείμενα να ανακαλύψουν πράγματα για τον εαυτό τους, να δημιουργήσουν μια νέα γλώσσα και άρα νέα αντίληψη του κόσμου. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι:

για τις γυναίκες ο τρόπος να εκφράσουν κάποια πράγματα είναι πολύ δύσκολος, διότι η γλώσσα που χρησιμοποιούμε, δεν είναι μια γλώσσα για τον καθένα. Είναι μια αντρική γλώσσα που υιοθετούμε και δεν υπάρχουν λέξεις για να εκφράσεις κάποια πράγματα.

Αυτό είναι κάτι που δεν μπορώ να εξηγήσω αλλά το νιώθω βαθιά μέσα μου και η γλώσσα είναι ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα και παράλληλα δυνατότητα.

Στον αντίποδα, αυτών των απόψεων οι περισσότερες γυναίκες Ελληνίδες διατήρησαν μια επιφυλακτική στάση απέναντι σε τέτοιου είδους ομάδες, χωρίς ωστόσο να έχουν συμμετάσχει ποτέ σε κάποια οι ίδιες. Κι αυτό διότι για εκείνες η μικτή προπόνηση, παρά τις δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίζουν, έχει ταυτοχρόνως και πολλά οφέλη. Η Futaba, μάλιστα τονίζει «όσο πιο διαφορετικά σώματα, τόσο το καλύτερο». Αποδέχονταν, ωστόσο τη χρησιμότητά τους, σε περιπτώσεις όπου οι γυναίκες που ήθελαν να ασκηθούν στο aikido, μπορεί να δυσκολεύονταν ή να αδυνατούσαν να συναναστραφούν με το αντίθετο φύλο είτε λόγω θρησκείας είτε λόγω περασμένων επώδυνων εμπειριών.

Επίλογος

Παρουσιάσαμε, λοιπόν, μέσω των αφηγήσεων των υποκειμένων μας και αναλύσαμε τους τρόπους με τους οποίους συνδέεται το φύλο με την εκπαίδευση των γυναικών τόσο ως ασκούμενων αλλά και ως δασκάλων. Εν συνεχεία είδαμε με ποιους τρόπους ο χώρος και η εξάσκηση αυτής της πολεμικής τέχνης μπορεί να οδηγήσει εν δυνάμει στον αναπροσδιορισμό έμφυλων στερεοτύπων.

Αυτή η εξερευνητική μελέτη θεωρούμε πως μόλις άγγιξε την επιφάνεια μιας σειράς θεμάτων που αφορούν στις γυναίκες που εξασκούν πολεμικές τέχνες και ειδικότερα aikido. Αυτή η μελέτη κάπως προσομοιάζει με την εξάσκησή μας στο aikido, έχει προσφέρει στιγμές μεγάλης χαράς και ανακάλυψης, χωρίς ωστόσο να είμαστε πλήρως ικανοποιημένοι με τα αποτελέσματα και να αισθανόμαστε ότι η μελέτη έχει φτάσει σε πέρας. Θεωρούμε πως αυτό το πεδίο της έρευνας το οποίο έχει ελάχιστες άλλες βιβλιογραφικές αναφορές αξίζει μιας βαθύτερης ανάλυσης και εξερεύνησης.

Πηγές- Βιβλιογραφία:

Ελληνόγλωσση

Δεληγιάννη, Β., & Ζιώγου, Σ. (1997) *Φύλο και Σχολική Πράξη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας

Κλαδούχου, Ε. (2010). Εκπαίδευση και φύλο στην Ελλάδα. Στο Β. Καντσά (επιμ.), *Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα*. (σ.187-225). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Κυριαζή, Ν. (2011) . *Η κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Πεδίο

Λυδάκη, Α. (2001). *Ποιοτικές Μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας*. Αθήνα: Καστανιώτης

Μηλιαρέσης, Α. Γ. & Πετρόπουλος, Μ. (2003). *Από το ζούτσου στο ντο- Από την τεχνική στην τέχνη*. Αθήνα: Αλκίμαχον

Ξενόγλωσση

Castelnuovo, S., & Guthrie, S.R. (1998). *Feminism and the female body: Liberation the Amazon within*. London: Lynne Rienner

Connell, R. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity

Bauman, Z. (2008). Postmodern Ethics . Στο S. Seidan & J. Alexander, *The New Social Theory Reader*. (σσ. 138-145). Oxon: Routledge

Biemmi, I (2015). Gender in Schools and culture: taking stock of education in Italy. Στο *Gender and Education* (σσ 1-16).

Butler, J. (2008). *Gender Trouble*. Abingdon: Routledge

Butler, J. (2009). *Αναταραχή Φύλου* (μτφρ. Γιώργος Καράμπελας και επιμ. Χριστίνα Σπυροπούλου). Αθήνα: Αλεξάνδρεια. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1990)

Denzin, N & Lincoln, Y. (2008). Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. Στο N. Denzin & Y. Lincoln, *The landscape of Qualitative Research*. (σσ. 1-43). London: Sage

Foucault, M. (1972). Genealogy and Social Critism. Στο S. Seidman, *The Postmodern Turn*. (σσ. 39-45). Cambridge: Cambridge University Press.

Foucault, M. (1991). *Η μικροφυσική της εξουσίας* (μτφρ. Λίλα Τρουλινού). Αθήνα: Ύψιλον

Channon, A. (2012). *Way of the discourse: mixed-sex martial arts and the subversion of gender*. (Διδακτορική διατριβή). Loughborough University. Αναρτήθηκε από: <https://dspace.lboboro.ac.uk/2134/9756>

Channon, A. (2013). The Rules of Engagement: Negotiating Painful and “Intimate” Touch in Mixed- Sex Martial Arts. *Sociology of Sport Journal*, 30, 487-503

Godfrey, L. (2016). *In Conversation with Aikido Women*. Australia: The Aikido Foundation Pty Ltd

Kavoura, A., Ryba, T. V., & Chroni, S (2015). Negotiating female judoka identities in Greece: A Foucauldian discourse analysis. (Διπλωματική Εργασία). Jyvaskyla: Jyvaskyla University

McCaughey, M. (1997). *Real knockouts: the physical feminism of women’s self-defense*. New York: New York City Press

Noad, K. (1996). *Samurai of Gentle Power: An Exploration of Aikido in the Lives of Women Aikidoka*. (Διπλωματική εργασία). Melbourne: Edith Cowan University. Αναρτήθηκε από: http://ro.ecu.edu.au/theses_hons/707

Jeffs, T., & Smith, M. (1990). *Using Informal Education*. Buckingham: Open University Press

Jette, S., & Rail, G. (2012) Ills from the womb? A critical examination of clinical guidelines for obesity in pregnancy. *Health*, 17, (σσ. 407-421).

Scott, J.W. (1986) Gender: A Useful Category of Historical Analysis. στο *The American Historical Review*, (σσ. 1053-1075).

Stevens, J.(2002). *The art of peace*. Boston: Shambhala

Siah, K. & Tan, Y. (2014). *Becoming an Aikidoka: Acculturation and Essentialism in the Practice of Aikido*. Singapore: SIM University

Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. Nenbury Park. London, New Delhi: Sage

Ueshiba, K. (1995). *The aikido spirit*. Tokyo: Kodansha International Ltd

Ηλεκτρονικές Πηγές

Αθηναϊκός Σύλλογος Aikido. Τελευταία Πρόσβαση 19 Απριλίου 2019.
<http://athensaikidosociety.gr/el/intruduction/>

Aikime, Ιταλική Ιστοσελίδα Aikido. «Aiki -censimento». Τελευταία Πρόσβαση 20 Απριλίου 2019. <http://aikime.blogspot.com/p/download.html>

Budo Greece. Τελευταία Πρόσβαση 20 Απριλίου 2019.
<http://www.budogreece.gr/2016/09/aikido.html>

Gold, J. (2011). « History of Aikido in Italy». *Aikido Journal*. Τελευταία Πρόσβαση 20 Απριλίου 2019. <http://aikidojournal.com/2011/08/27/history-of-aikido-in-italy/>

Παράρτημα

A.1.

Interview Consent Form

Research Institution: Panteion University, 136 Syngrou Ave, Athens, Greece

Research Project title: Women in Aikido: perceptions, approaches and practices
Research investigator: Menegaki Olga, M.A. student, Department of Sociology,
Panteion University, menega4olga@gmail.com

Thank you for agreeing to be part of this research project. Ethical procedures for the undertaking of research require that interviewees specifically agree to be interviewed and to the terms of use of the material generated by this research. We ask that you please read and sign this form to certify that you agree to your participation as follows:

I understand that this research is designed to gather information about women and aikido, the people who participate in the activity.

My participation in this project is voluntary. I understand that I will not be paid for my participation. I can decline to answer any question and I can end the interview at any time.

The researchers will not use my name in any documents, papers or publications that might result from the research. My anonymity and confidentiality as a participant in this study is secure.

I understand that notes will be taken during the interview and an audio recording, which will then be transcribed. If I agree to the interview but do not wish to be recorded, I note “no recording” before my signature.

I have been given a copy of this consent form.

My Signature

Date

My Printed Name

Signature of the Investigator:

A. 2.

Ερωτήσεις

1. Τι σας προσέλκυσε στο aikido ώστε να ξεκινήσετε; Αρχίσατε τυχαία ή γνωρίζατε γι' αυτό από πριν; Είχατε εξασκηθεί σε κάποια άλλη πολεμική τέχνη πριν από το aikido;
2. Πόσα χρόνια ασκείστε και με ποιά συχνότητα; Έχετε συμμετάσχει σε πολλά σεμινάρια; Με ποιούς δασκάλους; Έχετε συμμετάσχει και σε σεμινάρια εκτός της δικής σας οργάνωσης;
3. Θα μπορούσατε να μου μιλήσετε για την ιστορία και τη διάδοση του aikido στην Ιταλία; Ποιές ήταν και είναι οι βασικές ιαπωνικές επιρροές στη χώρα σας;
4. Στο dojo σας και στα σεμινάρια βλέπετε πολλές γυναίκες να συμμετέχουν και με ποιά αναλογία σε σχέση με τους άντρες; Στο dojo σας έχετε πολλές ασκούμενες που να είναι υψηλόβαθμες;
5. Ποιά στοιχεία της ιαπωνικής φιλοσοφίας του aikido σας ελκύνουν περισσότερο; Ποιά θεωρείτε ότι σας έχουν επηρεάσει πιο πολύ; (Αν είναι δάσκαλος/α). Έχετε ενσωματώσει κάποια από αυτά στην προπόνηση και τη διδασκαλία σας; Έχετε ενσωματώσει, ίσως, κάποια από αυτά και στην καθημερινή σας ζωή;
6. Η φυσιοσοφία του zen και η πρακτική του θεωρείτε ότι βοηθούν στην διαμόρφωση και ανάπτυξη των ασκούμενων και αν ναι με ποιούς τρόπους θεωρείτε ότι συμβαίνει αυτό;
7. Τί σημαίνει για σας να είναι κανείς καλός δάσκαλος του aikido; Τί σημαίνει για σας να είναι κανείς καλός ασκούμενος; Τί συνιστά για εσάς καλή προπόνηση;
8. Τί συνιστά για σας μη αποδεκτή συμπεριφορά στα πλαίσια διδασκαλίας του aikido, τόσο από δασκάλους όσο και από ασκούμενους;
9. Τί θεωρείτε ότι μπορεί να προσφέρει το aikido σε μια γυναίκα ασκούμενη (Ιταλίδα);
10. Θεωρείτε ότι η εξάσκηση στο aikido από μόνη της μπορεί να οδηγήσει στην αυτοβελτίωση μιας γυναίκας ή ενός ατόμου γενικότερα;
11. Ποιά είναι τα πιο συχνά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες δασκάλες και ασκούμενες κατά τη γνώμη σας; Τί έχετε βιώσει εσείς

προσωπικά; (Αν είναι δάσκαλος/α). Τι κάνετε ώστε να αντιμετωπίσετε τέτοιες καταστάσεις στο dojo σας; .

12. Στην εξάσκηση των όπλων aikido και aikiken θεωρείτε ότι συμμετέχουν λιγότερο οι γυναίκες; Πως εξηγείτε, κατά τη γνώμη σας, αυτό το γεγονός;
13. Ποιό από τα δύο φύλα θεωρείτε ότι παραιτείται πιο εύκολα από την συνέχιση των προπονήσεων του aikido; Για ποιούς λόγους κατα τη γνώμη σας συμβαίνει αυτό;
14. Ποιό από τα δύο φύλα θεωρείτε ότι είναι πιο ανταγωνιστικό; Κατα τη γνώμη σας, πως εξηγείτε αυτό το φαινόμενο;
15. Μετά από κάποιο σεμινάριο όταν προσφέρονται δώρα στον Δάσκαλο φιλοξενούμενο συνήθως επιλέγονται γυναίκες ή άντρες για να τα προσφέρουν; Τι έχετε παρατηρήσει; Για ποιό λόγο κατά τη γνώμη σας συμβαίνει κάτι τέτοιο;
16. Τι βελτιώσεις /αλλαγές θεωρείτε ότι πρέπει να γίνουν έτσι ώστε το aikido να ελκύει περισσότερες γυναίκες;
17. (1) Δημογραφικές Πληροφορίες: Ηλικία, Επάγγελμα, Εθνικότητα, Οικογενειακή κατάσταση.
18. (2) Δημογραφικές Πληροφορίες: Χρόνια διδασκαλίας-άσκησης, Σύστημα aikido που ακολουθούν (Ιάπωνες δασκάλους).